

HÜSEYİN KÂZIM KADRI'NİN TÜRK LÜGATİ'NDE ÇUVAŞÇA KELİMELER

ÖĞÜZHAN DURMUŞ*

Öz: Türkiye’de Türkoloji araştırmalarının nispeten daha geç başladığını biliyoruz. Özellikle Türkiye sahasının dışında yaşayan Türklerin dil, etnoğrafya, folklor ve tarihi hakkında bilgi üretme faaliyetleri bu gecikmenin daha ileri bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de modern Türk halkları hakkında ilk bilgilerin daha çok etnografik malzemelere dayandığı, bu halkların dillerine ait tespitlerin ise daha da ikinci planda kaldığını söyleyebiliriz. Oldukça geniş bir coğrafi alana yayılmış Türk lehçelerinin hepsinin aynı oranda ele alındığını söylemek mümkün değildir. Bu anlamda gerek dilsel ve tarihsel gelişimi gerek dinî durum bakımından ana kitleden oldukça farklı olan Çuvaş Türklerinin daha dezavantajlı bir durumda olduğunu görüyoruz.

Ülkemizde modern Türk lehçelerini sözlük bilimsel olarak ele alan çalışmaların içinde Hüseyin Kâzım Kadri tarafından hazırlanan Türk Lügati’nin önemli bir yeri vardır. Türk sözlükçülüğünde pekçok bakımdan büyük öneme sahip bu eser ülkemizde Çuvaşça dil malzemesini içeren ilk eser olması bakımından da öne çıkar. Eserin alt başlığında “Çuvaşça” ifadesi yer almakla birlikte giriş bölümünde “Çuvaş lehçesi” adlı bölümde bu lehçenin kimi dil özellikleri üzerinde durulmuş ve çeşitli kelimelerine örnekler verilmiştir. Bu hâliyle Çuvaşça-Türkiye Türkçesi ilk kelime listesinin bu eserde yer aldığını söylemek mümkündür. Bu makalede H. K. Kadri’nin sözlüğünün giriş bölümünde yer alan “Çuvaş Lehçesi” bölümü değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çuvaşça, Hüseyin Kâzım Kadri, Türk Lügati, Türkiye Türkçesi, Türk lehçeleri, sözlük, etimoloji

CHUVASH WORDS IN HÜSEYİN KÂZIM KADRI’S TÜRK LÜGATİ

ABSTRACT: It is known that Turkological research in Turkey began relatively late. The activities of generating knowledge about language, ethnography, folklore and history of Turks living outside the Anatolian area constitute a further stage of this delay. In this context, we can say that the first information about modern Turkic peoples in our country is mostly based on ethnographic materials, and the determinations of the languages of these peoples are even more secondary. It is not possible to say that all Turkish dialects spread over a very wide geographical area are handled at the same rate. In this sense, we see that the Chuvash Turks, who are quite different from the main population in terms of both linguistic and historical development and religious situation, are in a more disadvantaged situation.

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne. odurmus@trakya.edu.tr. ORCID 0000-0003-2327-703X

(Yazının Geliş Tarihi/Received Date: 23.11.2020, Yazının Kabul Tarihi/Acceptance Date: 17.12.2020)

Doi:10.47089/iuad.829918

Türk Lügati, prepared by Hüseyin Kâzım Kadri, has an important place in studies that deal with modern Turkish dialects lexicographically in our country. This work, which is of great importance in Turkish lexicography in many respects, is also prominent in terms of being the first work to contain Chuvash language material in our country. Although the phrase "Chuvash" is included in the subtitle of the work, in the "Chuvash dialect" section, some linguistic features of this dialect are emphasized and examples of various words are given in the introduction. In this case it is possible to say that this is the first Chuvash-Turkey Turkish word list. In this article, the "Chuvash Dialect" section in the introduction of H. K. Kadri's dictionary is evaluated.

Keywords: Chuvash, Hüseyin Kâzım Kadri, Büyük Türk Lügati, Turkey Turkish, Turkic dialects, dictionary, etymology.

Giriş

Türkiye’de Türkoloji alanının bilimsel bir disiplin olarak gelişmesi, Batı Avrupa ülkeleri ile Rusya’ya nazaran daha geç olmuştur. Bu çerçevede eskiden Osmanlı Devleti, sonrasında ise Türkiye dışında yaşayan Türkler hakkındaki ilk bilgiler mahdut bir durumdadır. Pek çoğu çeşitli yabancı araştırmacıların eserlerinin tercümesi ya da uyarlaması olan bu metinler, Türkiye’deki ilgililere “dış Türkler” hakkında ilk bilgileri verme görevlerini yerine getirmişlerdir.

Genel manada dünyada özeldir ise Türkiye’de Türkolojinin tarihi henüz yazılmadığı için bu tür yazılar hakkında genel bir değerlendirmeden şu an için mahrumuz. Ancak kabaca yapılacak bir gözlemlerle ülkemizde bu anlamdaki bilgilenme sürecinin yukarıda anılan ülkelere göre oldukça iptidai bir durumda olduğunu söylemek zorundayız. Bu noktada ilk bilgilerin ortaya çıkmasında özellikle İdil-Ural bölgesinden gelen aydınların katkısını özellikle belirtmek gerekmektedir.

Bu problem çerçevesinde ülkemizde nispeten daha nitelikli yayınların ortaya çıkması yine Cumhuriyet sonrasında olmuştur. Bu cümleden olmak üzere Türkiye dışı Türklüğe yönelik eserler içinde ilk zikredilmesi gereken çalışmalardan birisi olarak Hüseyin Kâzım Kadri’nin literatürde Büyük Türk Lügati olarak geçen ancak asıl adı Türk Lügati olan eseri olmalıdır. Bu eser ve içinde yer alan modern lehçelere ait sözcükler üzerine yakınlarda M. Yasin Kaya tarafından yayımlanan bir çalışma, eserin önemini oldukça derli toplu bir şekilde ortaya koymaktadır (Kaya, 2018).

Hüseyin Kâzım Kadri, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş aşamasının önemli simalarından birisidir. Zamanına göre oldukça iyi bir eğitim alan Hüseyin Kâzım valilik, bakanlık, milletvekilliği gibi pek çok üst düzey görevde de bulunmuş bir şahsiyettir. Ancak konumuzla ilgili olarak belirtilmesi gereken en önemli yönü bir kültür adamı olma özelliğiyle dil alanında yaptığı çalışmalarıdır¹.

¹ Hüseyin Kâzım Kadri’nin hayatı ve eserleri için bk. (Albayrak, 1998; Hüseyin Kazım Kadri, 2018; Kara, 1988; Öbek, 1996, 1999; Önder, 1992; Uca, 2001; Ülkütaşır, 1952).

Hüseyin Kâzım Kadri’nin kültürel anlamda en önemli eseri, kendi ifadesiyle otuz beş yıllık bir çalışmanın ürünü olan sözlüğüdür. Her nedense en azından tarihî değeri bakımından ülkemizde hak ettiği ölçüde değerlendirilmemiş olan bu eser, alt başlığındaki ifadesiyle, Türkiye dışında “Uygur, Çağatay, Kazan, Azeri ve Garb Türkçeleriyle Koybal, Yakut, Altay, Çuvaş ve Kırgız lehçelerinin lügatleri”ni bir araya toplamak suretiyle telif edilmiş son derece önemli bir emeğin mahsulüdür. H. K. Kadri eserin ön sözünde bu eserin yazılış amacını “Türk dillerinin bir asıldan türediğini göstermek ve atiyen bir “vahdet-i lisanıyye”ye doğru gidebilmek imkânını hazırlamak” olarak açıklamıştır (Hüseyin Kâzım Kadri, 1927, s. i). Aslında bir bakıma bu eser, yazarın daha önce “Türk Lisanlarının Tevhidi” adlı makalelerinde ileri sürdüğü görüşlerin bir somutlaşmış bir neticesidir². Bu çerçevede yazarın sözlüğünde çağdaş Türk lehçelerine ait sözcüklerden 5143 madde başına yer verdiği görülmektedir (Kaya, 2018, s. 420).

Yazar bu çerçevede sözlüğünde Batı Türkçesi dışında Çağatayca ve diğer kimi lehçelere ilişkin verilere yer vermiştir. Ancak hemen belirtilmelidir ki doğal olarak bu verilerin hepsi doğrudan kendisi tarafından derlenen malzemeye dayanmamaktadır. İlgili malzeme o güne kadar yabancı Türkologlar tarafından hazırlanan çalışmalardan alınmıştır. M. S. Kaçalın, Hüseyin Kâzım’ın kullandığı kaynakları şöyle göstermektedir:

“Abuşka lügatı (el-Lugatü’n-neva’iyye ve’l-istişhâdâtü’l-cagâtaiyye: Petersburg 1285/1868), Vel’aminov-Zernov, Pavet de Courteille, Vámbéry ve Şeyh Süleyman Efendi’nin eserleri Çağatayca için kullanılan kaynaklardır. Castrén ve Radloff’un çalışmaları esas alındığı için eserde onların adlandırmalarının izleri görülür. Tatarca için Budagov’un, Bálint’in, Ostrumov’un ve Nasîrî’nin sözlükleri kullanılmış, Yakutça için Böhrling’in çalışmasından yararlanılmıştır. Uygur harfli eski Türkçe için Vámbéry, yeni Uygurca için Scaw’in sözlüğü ve Pantusoff’un yayımları, Kırgızca için Laptew ve Pantusoff’un çalışmaları esas alınmıştır. Gagauzca için kaynağı Moschkoff’tur. Osmanlı Türkçesi için Alexandre Handjéri, Thomas-Xavier Bianchi, Ahmed Vefik Paşa, Hüseyin Remzi Bey, J. W. Redhouse, Mallouf, Barbier de Meynard, Şemseddin Sâmî, Mehmed Salâhî, Muallim Nâci, Nazîmâ, Fâik Reşad, Ali Seydi Bey, Bahâeddin Bey, Muallim Cûdî sözlükleri kaynak olarak kullanılmıştır. Bugün olduğu gibi zamanında da tartışmalı olan bazı eserler (meselâ Vámbéry, Etymologisches Wörterbuch der Turko-Tatarischen Sprachen, Leipzig 1878; Bedros Kerestedjian, Dictionnaire étymologique de la langue turque, London 1912) köken bilgisi konusundaki kaynakları arasındadır. Müellif, Çağatayca için faydalanamayacağı yayımları da (meselâ Abuşka. Csagatajtörök szógyűjtemény. Török kéziratból fordította Vámbéry Ármin, Pest 1862) kaynakları içinde göstermiştir.” (2012, s. 545).

² Hüseyin Kâzım’ın Türk lehçelerinin birliği hakkındaki düşünceleri için bk. (Uca, 2001).

Eserin alt başlığından da anlaşılacağı üzere sözlük, Çuvaşçayı da içine dahil etmiştir. Yazar, ön sözünde “Çuvaş Lehçesi” başlığı altında Çuvaşlar hakkında kısa bir bilgi vermiş ve bu lehçenin biçim-ses bilimsel özelliklerine temas ederek çeşitli kelimelere örnekler vermiştir (Hüseyin Kâzım Kadri, 1927, ss. xviii-xxv)³. Bu noktada bir hususu tashih etmek gerekmektedir. M. S. Kaçalın, sözlükle ilgili kaleme aldığı ansiklopedi maddesinde “Çuvaş lehçesi hakkında Journal Asiatique’ın 6. sayısından (1820) naklen coğrafi bilgiler aktardıktan sonra ses bilgisi ve yapı bilgisine temas etmekte” dese de ilgili yerde görüleceği üzere H. Kâzım bu bölümde müellifleri Levesque (Hüseyin Kâzım Kadri, 1927, s. xviii) ve Klapproth (Hüseyin Kâzım Kadri, 1927, s. xxiv) olmak üzere birden fazla kaynağa dayanmaktadır. Açıklayıcı olması bakımından bu iki kaynağın künyesini vermeyi uygun görüyoruz:

Klapproth, M. (1828). Comparaison de la Langue des Tchouvaches avec les Idiomes turcs. (Nouveau) Journal Asiatique, I, 237-246.

Levesque. (1825). Grammaire abrégée de la langue des Tchouvaches. *Journal Asiatique*, VI, 213-224; 267-276.

Açıkçası Çuvaşlar hakkında ülkemizde pek bir bilginin olmadığı bir dönemde böylesi bir ileri görüşlülük dikkate şayandır. Nitekim görebildiğimiz kadarıyla Çuvaşlar hakkında bilgi veren ilk kaynaklar Ş. Sami’nin anıtsal bir nitelik taşıyan Kâmûsü’l-A’lâm adlı eseridir (1308, s. 1887). 1892/3 yıllarına denk gelen bu “Çuvaş” maddesinin ardından bu halkı konu edinen müstakil ilk yazı daha sonraları Çuvaş edebiyatına yönelik müstakil bir kitap da neşreden Zarif Beşiri tarafından yayımlanmıştır (Bayram, 2018). Zarif Beşiri, 1911 yılında kaleme aldığı “Çuvaşlar” adlı makale ile bu halk hakkında ilk elden bilgiler veren bir araştırmacı olarak kaydedilmelidir (Zarif Beşiri, 1911). Bu yazıdan yaklaşık 14 yıl sonra Zakir Kadiri tarafından Türk Yurdu dergisinde yayımlanan “Çuvaş Etnografyası” başlıklı yazı kaleme alınmıştır. Her ne kadar anılan yazarlar Çuvaşçaya kısmen temas etmişse de ülkemizde bu lehçe hakkında ciddi manada ilk bilgileri verme unvanı yine H. Kâzım’a aittir.

Eldeki makale, Türk Lügati’nde yer alan Çuvaşçaya yönelik verileri konu edinmektedir. Yazıda, H. Kâzım tarafından Arap harfli olarak verilen Çuvaşça malzeme özgün şekliyle tekrar dizilmiş, bunların yazı çevrimi yapılmaya çalışılmış ve yazar tarafından verilen anlamları gösterilmiştir. Bu özgün malzemenin yanında H. Kâzım tarafından verilen malzeme Modern Çuvaşça biçimlerle özgün yazım, transkripsiyon ve anlam çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Buna ilave olarak söz konusu malzeme H. Kâzım tarafından ‘iktibas’ edilen kaynaklarla ve “iktibas”ın yapıldığı kaynakların “iktibas” yapıldığı özgün

³ Sözlüğün “dibace” adı taşıyan ve hacimli bir kitap oluşturacak derece geniş olan giriş bölümünde “Çuvaş Lehçesi” adlı bölümü bir yana; eserin yazılış amacı, kaynakları gibi bilgiler verildikten sonra sözlüğün kullanımına dair açıklayıcı bilgiler vermekte, Kırgız (ve Kazak) lehçesi, Kazan Tatarcası, Azerî Türkçesi ve Çağatayca hakkında bilgiler vermektedir. Yazar burada uzunca bir şekilde Batı Türkçesine değinmektedir.

kaynakla da karşılaştırılmıştır. Bu çerçevede “Çuvaş Lehçesi” başlığı altında verilen biçimler özgün ve modern biçimlerle bir arada sunulmaya çalışılmıştır.

Hüseyin Kâzım Kadri’de Çuvaşlar ve Çuvaşça Hakkında Bilgiler

Hüseyin Kâzım Kadri, sözlüğünün girişinde yer alan “Çuvaş Lehçesi” başlıklı bölümünde bir paragraf hâlinde Çuvaşların yaşadığı yerler, sosyo-ekonomik durumları, etnolojileri ve dilleri hakkında bilgiler vermiştir:

“Çuvaşlar, Volga suyunun sahillerinde ve Nijniy Novgorod, Kazan ve Orenburg taraflarında otururlar. İlk zamanlar, hayatları göçebelikle geçerken sonraları tavattan ederek ziraatle yaşamaya başlamışlardır. Avcılık en revaçlı işleridir. Bunları, Şimal-i Asya’nın Uygur, Çud, Samoyed, Çeremis, Ostyak, Vogul, Lapon, Fin ve Macar kavimleri gibi Türk ırkından saymak lazım gelir. Türkler ve Tatarların ihtilatları yüzünden bazı evsaf-ı zahiriyeleri Az çok değişmiş, ve dillerine de Tatar sözleri karışmıştır.” (Hüseyin Kâzım Kadri, 1927, s. xx).

Takip eden satırlarda kendi ifadesine göre “Çuvaş lehçesinin sarfı”na dair bilgiler vermektedir. Burada verilen bilgilerin Rusya’da çıkan bir kitaptan naklen Levesque’in Journal Asiatique dergisinde (1825, 6. Cilt) çıkan makalesinden iktibas edildiği belirtilmektedir. Levesque’in yararlandığı bu kitap 1769 yılında St. Petersburg’da çıkan *Soçineniya Prinadlejaşçıye k Grammatike Çuvaşskogo Yazıka* başlıklı Çuvaşçanın ilk grameridir.

Çuvaşçada isim hâlleri hakkında bilgi verilirken bu lehçede yalın hâl (mücerred), ilgi hâli (muzâfun ileyh) ve yönelme hâli (mef’ûlün ileyh) olmak üzere üç hâl bulunduğu belirtilmektedir. Ayrıca belirtme hâli (mef’ûlün bih) için yalın hâlin kullanıldığı kaydedilmektedir. Açıkçası burada verilen bilgiler kendisinin ileride verdiği örneklerle çelişmektedir.

Burada verilen bilgileri şu şekilde örneklemiştir:

Hâl	MÇuv.	Trans.	TT	(TL)	TL-Trans..	(L)	Soç.
yalın	чырла	/şirla/	yemiş	[سيرلا]	<i>sirla</i>	«Sirla»	сирлă [sirlă] 7
ilgi	чырлан(ән)	/şirlan(in)/	yemişin	[سيرلانينك]	<i>sirlanin</i>	«Sirlanynn»	сирланьнинъ [sirlaninn’] 7
belirtme	чырлана	/şirlana/	yemişe	[سيرلانا]	<i>sirlana</i>	«Sirlana»	сирланă [sirlană] 7

Sonrasında ise bu hâl eklerin tabi olduğu ses-biçim özellikleri hakkında bilgiler ve örnekler aktarılmaktadır. Burada söz sonu sese göre ilgi durumu ekinin görünümleri şöyle gösterilmektedir:

■ /a/ ile sonlanan kelimelerin ilgi hâli “ninn” [نيننك] «ninn» ile yapılıdır:
Tou ‘dağ’ [توو] «tou»⁴-tovning [توونينك] «tovynn», tova [تووا] «tova»

⁴ Buradaki açıklamaların dizgisi şu şekildedir: Tou TL’deki verilen Arap harfli biçimin yazıçevrimi ‘dağ’ TL’de TT karşılık [توو] TL’deki özgün şekil «tou» Levesque’in makalesinde verdiği şekil.

■ /o/ ve /ɪ/ ile nihayet bulan sözlerde bu şekilleri alır:

Kukro ‘meme’ [قوقرو] «koukro»- kukron [قوقرون] «koukronn», kukra [قوقرا] «koukra» (mefulüileyh)

İsmardı ‘yanak’ [اسماردی] «smardy»- işmardın [اسماردين] «smardynn», işmarda [اسماردا] «smarda»

■ /v/, /l/, /m/ ve /r/ ile biten kelimelerde ilgi hâli [ɪnng] [يينڭ] «ynn» ekiyle yapılır:

Oşşiv ‘bir ot adı’ [اووشیویو] «Ouchchiv»- oşşiving [اووشیویینڭ] «ouchivynn», oşşiva [اووشیویوا] «ouchiva»

Siyol ‘sene’ [سی یول] «Siol» – siyolıng [سی یولینڭ] «siolynn», siyola [سی یولا] «siola»

Tum ‘doğ’ [توم] «Toum» – tumıng [تومینڭ] «toumynn», tuma [توما] «touma»

Tur ‘Allah’ [تور] «Tor» – turing [تورینڭ] «torynn», tura [تورا] «tora»

■ /n/ ile sona eren sözlerin ilgi hâllerinde [nıng] [نینڭ] «nynn» getirilir.

Kün ‘gün’ [کون] «Kon»– küning [کونینڭ] «konnynn» {«konna»}

■ /d/, /t/ ile nihayetlenen kelimelerde ilgi hâli [dıng] şeklini alır:

Vad ‘ihtiyar’ [واد] «Vad» – vading «vadynn» {«vada»}

İyat ‘ad’ [اییات] «Iat» – iyading [اییادینڭ] «iadynn» {«iada»}

■ Son sesi /z/ ve /s/ olan kelimelerde ilgi hâli [zıng] olur:

Iyvıs ‘bal mumu’ [ایویس] «Iyvys» – iyvızıng [ایویزینڭ] {«iyvyza»}

■ /k/ ve /h/ ile sone eren isimlerde:

adyaq ‘böğür’ [آدیاق] «Aiak» – adyagıng [آدیاغینڭ] - «aiagyinn» {«aiaga»}

oyıh ‘ay’ [اویخ] «Oikh»– oyıging [اویغینڭ] «oıgyinn» {«oıga»}

■ /b/ ve /p/ ile son bulan sözlerde:

tob ‘top’ [طوب] «Tob»– tobıng [طوبینڭ] «tobyinn» {«toba»}

top ‘gülle’ [طوپ]– tobıng [طوبینڭ] «tobyinn» {«toba»}

■ <iyya> [اییا] «ia» ile biten sözlerde ilgi hâli [nıng] [نینڭ] «nynn»yerinde

[neng] [نانڭ] «nenn» şeklini alır:

Yalın hâl: Anya ‘ana’ [آنیا] «Annia»

İlgi hâli: anyaneng [آنیانانڭ] «Annianenn»

Belirtme hâli: anyana [آنیانیا] «Anniania»

Bunların çokluk şekilleri: Anyazem [أنيازە م] «Annia zem», anyazemeng [أنيازە مانانگ] «Annia zemen», anyazemya [أنيازە ميا] «Annia zémia» olur.

■ <iyu > «iou» ve <e, i> ile sona eren sözlerde ilgi hâlinde bu son hece [eng] [أننگ] «enn» şeklindedir:

Çyu çyu ‘bıçak’ [چيوچيو] «Ciouciou» – çyuçeng [چيوچه ننگ] «cioucenn» {«cioucia»}

Kadçe ‘genç’ [قادچه] «Kadtché» - kadçeng [قادچه ننگ] «kadtchenn» {«kadtchia»}

İyuzi, uzi ‘yaş’ [ايوزى، اوزى] «Iouzi ~ ouzi»; iyuzeng [ايوزە ننگ] «ouzen» {«ouzia»}

■ Yalın hâlleri <yi> «yi» ile biten sözlerde ilgi hâli [ning] [نينگ] «enn» ile teşkil edilir:

Mıyı ‘boyun’ [مى يى] «myi» - mıyının [مى يى نينگ] «myienn» {«myiia»}

■ /l/, /m/, /n/, /t/ ile biten sözlerin ilgi şekilleri [eng] [أننگ] «enn» olur:

hıl ‘kış’ [خيل] «Khil» - hıleng [خيلنگ] «khilenn» {«khilia»}

tyütyüm ‘karanlık’ [تيوتيوم] «Tioutioum» - tyütyümeng [تيوتيومنگ] «tioutiomenn» {«tioutioumia»}

kin ‘gelin’ [كين] «Kin» - kineng [كينگ] «kinenn» {«kinia»}

ir ‘ir, erken’ [اير] «Ir» - ireng [ايره ننگ] «irenn» {«iria»}

■ /t/ ve /d/ ile biten kelimelerde [deng] [دننگ] «denn».

Pit ‘bet, yüz’ [بيت] «Pit» – pideng [پيدنگ] «pidenn» {«pidia»}

■ /s/, /z/ ile nihayet bulan isimlerde [zeng] [زننگ] «zenn»:

İs ‘iş’ [ايس] «İs» – iseng [ايسنگ] «izenn»

■ /k/, /h/ ile nihayetlenen isimlerde [geng] [گنگ] «genn»:

İrik ‘irade’ [ايريك] «Irik» - irigeng [ايرىگنگ] «irigenn»

■ <çi>, <çe> ile nihayet bulan sözlerde [çen] [جه ن] ve <p> ile nihayetlenenlerin [ben] [به ن] olur.

Buraya kadar verilen bilgilerde aslında Çuvaşçada günümüzde de karşılaştığımız bir soruna parmak basılmıştır. Çuvaşça kelimelerde söz başı ve sonunda tonlu ünsüzler bulunmaması temel bir ses bilimsel kuraldır. Ancak söz içinde ve söz sonunda tonlu ünsüzlerin kullanımı özel bir durum sergilemektedir. Verilen örneklerde de esas olarak tonlulaşma olayına, bununla beraber ekin ünlülerle kullanımda gösterdiği görünümlere dikkat çekilmiştir.

İlgi hâli eki bahsi bittikten sonra yazar tarafından oldukça iddialı bir görüş aktarılmaktadır:

“Çuvaş lehçesinde, bazı edatlar ilhakıyla masdarlardan müştak olan isimler yoktur. Meselâ: [sevmek]’ten [sevgi] ve [görmek]’ten [görgü] gibi isimler yapılmaz.”

Açıkçası bu bilgi Türk dil tipolojisine aykırı bir bilgidir ve üzerinde durmaya gerek yoktur.

Takip edilen satırlarda “Bazı kelimelerin aldığı şekiller şayan-ı dikkattir.” denerek çeşitli çekim örnekleri verilmektedir:

Hâl	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
Yalın	пурте	/purde/	[پورده]	<i>porde ‘hep’</i>	«Pordé»
İlgi	пурĕн те	/purin de/	[پوریندیا]	<i>porindia ‘hepsinin’</i>	«Pomdia»
Yönelme	пурне	/purne/	[پورینیا]	<i>porinia ‘hepsine’</i>	«Pornia»
Belirtme	пурне те	/purne de/	[پورنه ده]	<i>pornede ‘hepsi’</i>	«Pornede»
Çıkma	пурĕнпе	/purinpe/	[پوریم بیا]	<i>porim bia ‘hepsi ile’</i>	«Porim bia»

Hâl	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
Yalın	пиллĕк	/pillik/	[پیلله ک]	<i>pilek ‘beş’</i>	«Pillek»
İlgi	пиллĕкĕн	/pillikın/	[پیلله گی این]	<i>pilegiin ‘beşden’</i>	«Pilléguiinn»
Yönelme	пиллĕке	/pillike/	[پیلله گی یا]	<i>pilegiya ‘beşe’</i>	«Pilléguaia»
Belirtme	пиллĕке те	/pillike de/	[پیلله گی یا]	<i>pilegiya ‘beşi’</i>	«Pileguia»
Çıkma	пиллĕкпе	/pillikpe/	[پیلله ک بی یا]	<i>pilek piya ‘beşile beraber’</i>	«Pillek pia»

Bu bölümde en dikkat çekici husus çıkma hâli başlığı altında araç-birliktelik hâli örnekleri verilmesidir. Bu bölümden sonra kişi zamirlerine yer verilmiştir.

Kişi Zamirleri:

Hâl	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
ben	эпĕ, эп	/ebı, ep/	[أبه – اپ]	<i>abe ~ ap ‘ben’</i>	«Abé ~ ap»
benim	манăн	/manın/	[مانینگ]	<i>maning ‘benim’</i>	«Manynn»
bana	мана	/mana/	[مانا]	<i>mana ‘bana’</i>	«Mana»
beni	мана	/mana/	[مانا]	<i>mana ‘beni’</i>	«Mana»
benden	манпа	/manpa/	[مان با]	<i>manpa ‘benden’</i>	«Man ba»

Çokluk biçimleri:

Hâl	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
biz	эпĕр	/ebır/	[ابیر]	<i>abir ‘biz’</i>	«Abir»
bizim	пирĕн	/pirin/	[пирин]	<i>pirin ‘bizim’</i>	«Pirinn»
bize	пире	/pire/	[пیری یا]	<i>piriya ‘bize’</i>	«Piria»
bizi	пире	/pire/	[пیری یا]	<i>piriya ‘bizi’</i>	«Piria»
bizden	пирĕнпе	/pirinpe/	[пирин биа]	<i>pirin bya ‘bizden’</i>	«Pirin bia»

Zamirler sonrasında ise fiil çekimlerine değinilmiştir. Bu bölümde Çuvaşçada geçmiş, şimdiki ve gelecek olmak üzere üç zaman şekli olduğu belirtilerek çekim örnekleri verilmektedir:

Şimdiki Zaman:

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 1. K.	эпĕ, эп пур	/ebĭ, ep pur/	[أب پور، بور]	<i>ab por ~ bor</i> ‘benim’	«Ab por ~ bor»
T. 2. K.	эсĕ, эс пур	/ebĭ, ep pur/	[آزه پور]	<i>aze por</i>	«Azé por ~ bor»
T. 3. K.	вӑл пур	/vĭl pur/	[ويل پور]	<i>vil por</i>	«Vyl por ~ bor»
Ç. 1. K.	эпĕр пур	/ebĭr pur/	[ابير پور]	<i>abir por</i>	«Abir por ~ bor»
Ç. 2. K.	эсĕр пур	/ezĭr pur/	[אזير پور]	<i>azir por</i>	«Azir por ~ bor»
Ç. 3. K.	вĕсем пур	/vĭzem pur/	[ويلزام پور]	<i>vĭlam por</i>	«Vylzam por ~ bor»

Geçmiş Zaman:

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 1. K.	эпĕ, эп пурчĕ	/ebĭ, ep purčĭ/	[ابه پورچه]	<i>abe porče</i> ‘ben idim, ben oldum, ben olmuşum’	«Abé portché»
T. 2. K.	эсĕ, эс пурчĕ	/ebĭ, ep purčĭ/	[آزه پورچه]	<i>aze porče</i>	«Azé portché»
T. 3. K.	вӑл пурчĕ	/vĭl purčĭ/	[ويل پورچه]	<i>vil porče</i>	«Vyl portché»

Geçmiş zamanın çokluk şahıslarında görülen bu örnekler günümüz standart Çuvaşçasında kaydedilmemektedir.

Kişi	(TL)	TL-Trans..	(L)
Ç. 1. K.	[ابير بولزاتسامير]	<i>abir bolzatsamir</i>	«Abir bolzatsamir»
Ç. 2. K.	[אזير بولزاتسير]	<i>azir bolzatsir</i>	«Azir bolzatsir»
Ç. 3. K.	[ويلزام بوتساتشه س]	<i>vĭlam botsaşes</i>	«Vylzam botzatchess»

Gelecek Zaman:

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 1. K.	эпĕ, эп пулӑп	/ebĭ, eb pulĭp/	[آپ بولاب]	<i>ap bolab</i> ‘olacağım’	«Ap bolap»
T. 2. K.	эсĕ, эс пулӑн	/ezĭ, es pulĭn/	[أس بولاب]	<i>as bolab</i>	«As bolap»
T. 3. K.	вӑл пулĕ	/vĭl pulĭ/	[ويل بوله]	<i>vil bole</i>	«Vyl bole»
Ç. 1. K.	эпĕр пулӑпӑр	/ebĭr pulĭpĭr/	[ابير بالابار]	<i>abir balabar</i>	«Abir balabar»
Ç. 1. K.	эсĕр пулӑр	/ezĭr pulĭr/	[אזير بولار]	<i>azir bolar</i>	«Azir bolar»

Emir Çekimi:

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 2. K.	эс пул	/es pul/	[أس بول]	<i>as bol</i> ‘ol’	«As bol»
Ç. 2. K.	эсĕр пулӑр	/ezĭr pulĭr/	[אזير بولار]	<i>azir bolar</i> ‘olunuz’	«Azir bolar»

Fiil çekiminde “yalvarmak manasına gelen [قازیبیارس - kazıyaras] fiilinin tasrifı” başlığı altında örnekler verilse de bu fiilin anlamı aslında “affetmek” şeklinde olmalıdır:

Şimdiki Zaman

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 1. K.	эп қаңаратӓп	/ep kajaratıp/	[آپ قازیبیاردیب]	<i>ap kazıyradıp</i> 'yalvarırım'	«Ap kazıradıyp»
T. 2. K.	эс қаңаратӓн	/es kajaratın/	[آزه قازیبیاردیبنتڭ]	<i>aze kazıyradıng</i>	«Aze kazıradıyn»
T. 3. K.	вӓл қаңаратӓ	/vıl kajarat/	[ویل قازارات]	<i>vıl kazarat</i>	«Vyl kazarat»
Ç. 1. K.	эпӓр қаңаратпӓр	/ebır kajaratpır/	[ابیر قازاراتپیر]	<i>abır kazaratpır</i>	«Abyr kazaratpyr»
Ç. 2. K.	эсӓр қаңаратӓр	/ezır kajaratır/	[אזیر قازادادیر]	<i>azır kazadadır</i>	«Azır kazaradyr»
Ç. 3. K.	вӓсем қаңараңӓӓ	/vızem kajaraşşı/	[ویلز ام قازاراسسه]	<i>vızam kazarasse</i>	«Vylzam kazarassé»

Geçmiş Zaman:

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 1. K.	эп қаңартӓм	/ep kajartım/	[آپ قازیبیدیم]	<i>ap kazıyadım</i> 'yalvardım'	«Ap kazıadyım»
T. 2. K.	эс қаңартӓн	/es kajardın/	[آزه قازیبیدیبنتڭ]	<i>aze kazıyadıng</i>	«Azé kazıadyın»
T. 3. K.	вӓл қаңартӓ	/vıl kajarcı/	[ویل قازیبیرجه]	<i>vıl kazıyarçе</i>	«Vyl kazıartché»
Ç. 1. K.	эпӓр қаңартӓмӓр	/ebır kajardımır/	[ابیر قازیبیدی میر]	<i>abır kazıyadımur</i>	«Abır kazıadyımyr»
Ç. 2. K.	эсӓр қаңартӓр	/ezır kajardır/	[אזیر قازیبیردیر]	<i>azır kazıyadıır</i>	«Azyr kazıadyır»
Ç. 3. K.	вӓсем қаңартӓӓ	/vızem kajarcış/	[ویلز ام قازیبیرچه سه س قازیبیرتره سه]	<i>vızam kazıyarçes,</i> <i>kazıyartres</i>	«Vylzam kazıartchess ~ kazıartress»

Gelecek Zaman:

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 1. K.	эп қаңарӓп	/ep kajarıp/	[آپ قازیبіарاپ]	<i>ap kazıyarap</i> 'yalvaracağım'	«Ap kazıarap»
T. 2. K.	эс қаңарӓн	/es kajarın/	[آزه قازیبіарінтڭ]	<i>aze kazıyaring</i>	«Aze kazıaryın»
T. 3. K.	вӓл қаңарӓ	/vıl kajarı/	[ویل قازیبіاره]	<i>vıl kazıyare</i>	«Vyl kazıaré»
Ç. 1. K.	эпӓр қаңарӓпӓр	/ebır kajarıbır/	[ابیر قازیبیری بیر]	<i>abır kazıyarıbır</i>	«Abır kazıarybyr»
Ç. 2. K.	эсӓр қаңарӓр	/ezır kajarır/	[אזیر قازیبیری]	<i>azır kazıyarır</i>	«Azır kazıaryr»
Ç. 3. K.	вӓсем қаңарӓӓ	/vızem kajarış/	[ویلز ام قازیبیری]	<i>vızam kazıyarır</i>	«Vylzam kazıaryr»

Emir Çekimi:

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 2. K.	эс қаңар	/es kajar/	[اس قازیبіар]	<i>as kazıyar</i> 'yalvar'	«As kazıar»

T. 3. K.	вӑл каҫартӑп	/vıl kajardır/	[ويل قازياردار]	<i>vıl kazıyardar</i> ‘yalvarsın’	«Vyl kazıardar»
Ç. 3. K.	каҫарчӑр	/kajarcır/	[قازييارچره ، قازييارچرا]	<i>kazıyaçer, kazıyaçera</i> ‘yalvarsınlar’	«Kaziatcher kazıatchera» ~

Gereklilik Kipi:

Kişi	MÇuv.	Trans.	(TL)	TL-Trans..	(L)
T. 1. K.	эп каҫарсагтӑм	/eb kajarzattım/	[آب قازييارات تيم]	<i>ab kazıyarattım</i> ‘yalvarayım’	«Ab kazıarzattım»
T. 2. K.	эс каҫарсагтӑн	/es kajarzattın/	[اس قازييارزات تينگ]	<i>as kazıyarzattım</i>	«As kazıarzattın»
T. 3. K.	вӑл каҫарсагчӑ	/vıl kajarzaççı/	[ويل قازييارزаче]	<i>vıl kazıyarzaç</i>	«Vyl kazıarzatché»
Ç. 1. K.	эпӑр каҫарсагтӑмӑр	/ebır kajarzattımır/	[ايه ر قازييارزات تى مير]	<i>aber kazıyarazattımır</i>	«Aber kazıarzattımyr»
Ç. 2. K.	эсӑр каҫарсагтӑп	/ezır kajarzattır/	[ازه ر قازييارزاتير]	<i>azer kazıyarzattır</i>	«Azer kazıarzattır»
Ç. 3. K.	вӑсем каҫарсагчӑ	/vızem kajarzaççı/	[ويلزام قازارزаче]	<i>vızam kazarzaçes</i>	«Vylzam kazarzatchess»

Fiil çekimleriyle ilgili olarak aşağıdaki açıklamalar çerçevesinde edilgen ve olumsuz biçimler hakkında bilgiler aktarılmıştır:

Çuvaş lehçesinde fiillerin gayri müteaddi şekilleri yoktur: Meselâ, ‘yalvarıldım’ yerinde “Mana vylzam kazıyarasse ‘bana yalvarılır’ [مانا ويلزام قازيياراسسه] «mana vylzam kazıarassé»” denilir. Sığa-yı ihbariyenin zaman-ı hâli “adap [آداب] «adap», adıp [ادیب] «adyp» ve edep [ادهب] «édep»” ile nihayet bulan fiillerde ve menfi şekillerinde son hece “mastap [قازيياراديب] «mastap»” olur: Meselâ, “kazıyaradıp ‘yalvarırım’ [قازيياراديب] «kazıyaradyp»” mukabilinde “kazıyarmastap ‘yalvarmam’ [قازييارماستاپ] «kazıyarmastap»” denilir: Fiiller “iyedep [اييادهب] «aidep», iyadap [ايياداپ] «iadap», iyadıp [ايياديپ] «iadyp»” heceleriyle nihayet bulunduğu surette, yalnız son hece “mastap [ماستاپ] «mastap»” şeklini alır. Meselâ, “sisüriyadep ‘yürürüm’ [سيسورييادهب] «sisuriadep»”, süriyamastap ‘yürümem’ [سورياماستاپ] «souriamastap»” olur. Bu “mastap [ماستاپ] «mastap»” da diğer fiiller gibi “mastap [ماستاپ] «mastap», mastan [ماستان] «mastan», mast [ماست] «mast»...” tarzında tasrif olunur.” (Hüseyin Kâzım Kadri, 1927, s. xx).

Türk Lügati’inde Çuvaşça Kelimeler

Sözlükte Çuvaşça ile ilgili bilgilerin ikinci kısmı bu lehçenin söz varlığına ayrılmıştır. Bu bölüm, “En çok kullanılan lügatler” açıklamasıyla verilmiştir. Bu bölümde yer alan kelimeler Çuvaşçanın özgün yazımı çerçevesinde alfabetik olarak verilmiştir. Bu sıralamada önce Çuvaşça modern biçim ve bunun transkripsiyonu ile TT anlamı; ardından sözlükte verilen orijinal şekil ile bunun transliterasyonu ile Levesque ve Klapproth’un makalelerindeki şekiller ve Çuvaşçanın ilk gramerindeki kaynak biçimlere şeklinde sıralanmıştır:

A

Cuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
авал, авалах	/aval, avalah/	'önce'	أوال، أوالاخ	aval, avalah	<i>başka defa</i>	Aval, avalakh (L)	Авалъ [Avâl']64; авалâхъ [avalâh']64
айне	/ayne/	'altına'	ئەميا	eya,	<i>altında</i>	Aia (L)	Ая [Aè] 68
акъш	/agış/	'kuğu'	اقاش	akaş	<i>akkuş, kuğu</i>	akâch (K)	Акъшъ [Akâş'] 25
алай	/alay/	'evet, öyle'	الە	ale	<i>evet</i>	Alai (L)	Ала́й [Aláy] 63
ал(ă)	/al(i)/	'el'	اللا	alla	<i>el</i>	Alla (L)	Алла [Alła] 18
аллә	/alli/	'elli'	اللا	alla	<i>elli</i>	Alla (L)	Алла [Alła] 41
анне	/anne/	'anne'	انبا	anya	<i>ana</i>	Annia (L)	Аннй [annè]15
аран	/aran/	'zorla'	اران	aran	<i>henüz</i>	Aran (L)	Аранъ [Arân'] 63
арәм	/arım/	'karı, eş'	أوام، اوروم	avam, avrum	<i>kadın, avret</i>	Avam, avroum (L)	Арамъ [Arâm']15
аслати	/asladi/	'yıldırım'	اسلاتا اسلاته	aslata aslate	<i>yıldırım şimşek</i>	Aslaté (L) aslatè (K)	Аслатъ [aslatâ] 13
атәл	/adil/	'İdil'	ادال	adal	<i>İdil, İilî</i>	adal (K)	Adal 384 [M]
атте	/atte/	'baba'	اتبا	atya	<i>ata, valid</i>	Attia (L)	Аттй [Attè] 15
аш	/aş/	'et'	اش اش	aş	<i>e⁶ aş, yemek</i>	Ach (L) ach (K)	Ашъ [Aş']23
аяла	/ayala/	'altına'	ئەيارالاس	eyaralas	<i>altında</i>	Aiaralass (L)	аяраласъ [aêralas'] 68

Ă

Cuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
ăväs	/ivıs/	'bal mumu'	ايویس، و وس	İyvis, vus	<i>bal mumu</i>	Yvis~vouss (L)	Йывыс [Yivıs'] 26; вусъ [Vus'] 26
ăййәр	/iyır/	'aygır'	ئەي يەر	yıyır	<i>aygır</i>	yıyr (K)	Ыййъръ [Iyır'] 27
ăста	/ista/	'usta'	اوستاپيت	Ustapit	<i>akıllı</i>	Oustapit (L)	Устاپитъ [ustapít'] 38
ăшă	/iġi/	'sıcak'	اويو	oyu	<i>sıcak</i>	Ojou, oujou (L)	Ожұ [Ojù] 13
			اوشو	oşu	<i>sıcak</i>	Ouchou (L)	ужұ [ujù] 13
			اوججی	Ucci	<i>sıcak</i>	Oujji	Ожұ [Ojù] 13
ăшăнагăл	/iġnadıp/	'ısın-'	اوجناداپ	ucnadap	<i>ısıtırım</i>	Oujnadap (L)	Ужнăдапъ [Ujnadap'] 55

B

Cuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
ват(ă)	/vad(i)/	'yaşlı, eski'	واد	vad	<i>ihtiyar, ihtiyarlık</i>	Vad (L)	Вадъ [Vád'] 14
ватă	/vadi/	'yaşlı, eski'	وادا	Vada	<i>eski</i>	Vada (L)	Вадă [Váda] 38
вăй	/viy/	'güç'	وي ئى	Vii	<i>şanlı, namdar</i>	Yiy (L)	Вый [Viy] 19
вăкăр	/vigır/	'öküz'	ويغور	vıgur	<i>öküz</i>	Vygour (L)	Выгъръ [Vırür'] 26
			ووقور	vukor	<i>öküz</i>	wukor (K)	
вăрă	/viri/	'hırsız'	ويرو، و ورو	Viro, vuru	<i>oğru</i>	Vyro~vourou (L)	вурұ [vurù] 16

⁵ Volga nehri

⁶ Yemekleri ete münhasır olmak dolayısıyla

			ورمان	urman	<i>orman</i>	wourman (K)	
вӑрçӑ	/vırjı/	'savař'	بورس	burs	<i>harp, cenk</i>	Bourss (L)	Вӑрс [Vürs'] 15
вӑтӑр	/vidır/	'otuz'	ويتور	vitur	<i>otuz</i>	Vytour (L)	Вӑттур [Vítur'] 41
вӑхӑт	/vıhıt/	'vakit'	ويکيم	vıgim	<i>vakit</i>	Vyguim (L)	Выгыт [vıgıt'] 14
вилетӑп	/viledıp/	'öl-'	ويلياده پ	vilyadep	<i>ölürüm</i>	Viliadep (L)	Вилӑдӑп [Vilédap'] 60
вилесле	/vilesle/		ويلی اسقا	Viliaska	<i>fani, napayidar</i>	Viliaska (L)	Вилӑска [Viléska] 37
вилӑм	/vilım/	'ölüm'	ويله م	vilem	<i>ölüm</i>	Vilem (L)	Вилӑм [vilám']
виççӑ	/vişşı/	'üç'	ويسه	visse	<i>üç</i>	Vissé (L)	Виçсе [vís'se] 40
вितӑрех	/vitıreh/	'içinden'	ويت ري ياخ	vitriyah	<i>ötesinde</i>	Vitriakh (L)	Витрях [Vitré'x'] 65
вуниккӑ	/vunikki/	'on iki'	ووننا	vonilke	<i>on iki</i>	Vonikké (L)	Вонӑкке [Von'íkke] 41
вуннӑ	/vunni/	'on'	ووننا	vonna	<i>on</i>	Vonna (L)	Вонна [Vónna] 40
вунпӑр	/vunpır/	'on bir'	وونبه ر	Vonber	<i>on bir</i>	Vonber (L)	Вонӑбер [Vonbér'] 41
вут	/vut/	'ateř'	ووت ووت	vot	<i>ateř</i>	Vot ~ Vout (L)	Вӑт [vút'] 13
			ووت	Vot	<i>od, ateř</i>	wout, wot (K)	
вутӑ	/vudı/	'odun'	ووددا	vodda	<i>odun</i>	wodda (K)	Вӑт [Vót'] 24
вӑлятӑп	/vilyadıp/	'oyna-'	ويليادا پ	vilyadap	<i>oynarım</i>	Vyliadap (L)	Вӑлядап [Vilédap'] 53
вӑльӑх	/vil'ih/	'evcil hayvan'	ويليخ	vilih	<i>sürü, ulku</i>	Vylikh (L)	Вӑлих [Vilih'] 26
вӑшкал	/vişkal/	'benzer, gibi'	ويشقال	vişkal	<i>hain, zalim</i>	Vychkal (L)	Вӑшкал [vişkál'] 35

Е

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
епле	/yep/	'nasıl'	نه پله	eple	<i>bu vechile</i>	Eplé (L)	Эплэ [Eplè] 62
			ايله	eble	<i>hain, zalim</i>	Eblé (L)	

Ӗ

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
ӗне	/ine/	'inek'	اينيا	inya	<i>inek</i>	İnia (L)	Иня [Inè] 26
			ئى نه	ine	<i>inek</i>	inè (K)	
ӗненетӑп	/inenedıp/	'inan-'	قنه نه ده پ	kinenedep	<i>zannederim</i>	Knénédep (L)	Кненедӑп [knenedap'] 61
ӗнер	/iner/	'dün'	ئى نيار	inyar	<i>akşam</i>	İniar (L)	Иняр [Inér'] 64
ӗнтӑ	/indı/	'şimdi'	اينده	inde	<i>imdi'</i>	İndé (L)	Индӑ [Indè] 64
ӗçетӑп	/içedıp/	'iç-'	ايسى يا ده پ	isiyadep	<i>içerim</i>	İsiadep (L)	Исӑдӑп [İsédap'] 59

⁷ Azeri- indî

И

Çuv.	Trans.	ТТ	H. Kâzım	TL -Trans.	ТТ Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
ик(кә)	/ik(kǎ/	'iki'	ايككە	ikke	iki	Ikke (L)	икке [ikke] 40
инҗетре	/injetre/	'uzakta'	اين زيارتا	inziyarta	uzak	Inziartra (L)	Инзятрә [Inzêtrê] 65
ир	/ir/	'erken'	اير	ir	er, erken, sabah	Ir (L)	ирь [ir'] 64
			اير	Îr	sabah, er	ir (K)	
иреклә	/irǎklǎ/	'özgür'	ايريكله	îrikle	hür, azade ⁸	Irıklé	ИриклѢ [Irıklê] 36
ир мар	/ir mar/	'geç'	ايرمار	irmar	geç	Ir mar (L)	Ирь мәрѢ [ir' mâr'] 64
		'geç'	ايرما	irma	geç	Ir mar (L)	Ирь мәрѢ [ir' mâr'] 64
ишетеп	/išetip/	'yüz-'	ئى يادەپ	iyadep	yüzerim	Ijadep (L)	ИжәдѢпѢ [Ijadêp] 60

Й

Çuv.	Trans.	ТТ	H. Kâzım	TL -Trans.	ТТ Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
йәваш	/yivaş/	'yavaş'	اى يواش	iyuvaş	yavaş, sakin	Iouvach	ЮвәшѢ [Yvâş'] 35
йәрә	/yǎrǎ/	'ağlama'	ايه ر	iyer	ağlama	Ier (L)	ИѢ'рѢ [IĀ'r'] 14
йывәс	/yivǎş/	'ağaç'	ايويش	ivis	ağaç	Ivys (L)	ИвйәсѢ [Ivis'] 23
			ئى وىس	yivos	ağaç	yiwos (K)	
йытә	/yidi/	'köpek'	ايد، ايدا	îd, ida	it, köpek	îd, ida (K)	Идә [Idâ], идѢ [id'] 27

К

Çuv.	Trans.	ТТ	H. Kâzım	TL -Trans.	ТТ Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
кайәк	/kayik/	'kuş'	قاييق	kayık	kuş ⁹	káik (K)	КаикѢ [Kaik'] 33
калатәп	/kaladip/	'söyle-'	قالاداپ	kaladap	söylerim	Kaladap (L)	КаләдәпѢ [Kalâdap'] 52
кәллә-мәллә	/kallǎ-mallǎ/	'oraya buraya'	قال له، قال له	Kalle, malle	buraya gel!	Kallé, mallé (L)	КәллѢ, мәллѢ [Kallê, mallê] 65
касәтәп	/kazadip/	'kes-'	قازاداپ	kazadap	keserim	Kazadap (L)	КәзәдәпѢ [Kazâdap'] 56
каç	/kaş/	'akşam'	قاس	kas	akşam	Kass (L)	КәсѢ [Kás'] 13
			كيج	Kiç	geç, gece, akşam	kitch (K)	
качка	/kacaga/	'keçi'	قاچاقا	kaçaka	keçi, teke	Kadschaka (L)	Кәдчәкә [Kadçakâ] 26
кашкәр	/kaşkir/	'kurt'	ياشكار	yaşkar	kurt	Kachkar (L)	КәшкәрѢ [kaşkar'] 26
кәвагал	/kivagal/	'ördek'	قيوغال	kivagal	kaz	Kvagal (L)	КәвәгәлѢ [Kvagâl'] 25
кәвагарчән	/kivagarçin/	'güvercin'	قى و اغارزين	kivagarzin	güvercin	kwagarzin (K)	КәвагарзинѢ [Kvagarzjin] 25
кәкәр	/kǎgir/	'Göğüs'	قو قرو	kukru	göğrek	koukrou (K)	күкрә [kukrò] 8

⁸ Çağatay – irik, ihtiyar, irade

⁹ Kazan kıyık – mutlaka hayvan

кәмәл	/kīmīl/	'gümüş'	كى اومه ل	Kiümel	<i>gümüş</i>	Kioumel (L)	КюмБль [Kümeł'] 20
			كى يومه ل	kiyümel	<i>gümtüş</i>	kiumèl (K)	
кәпер	/kīber/	'köprü'	كيبوييار	kiyübyer	<i>köprü</i>	Kioubiar (L)	Кюбярь [Kübeř'] 33
кәрәк	/kīrk/	'kürk'	قري يوق	kriyuk	<i>kürk</i>	Kriouk (L)	Крюк'ь [Křuk'] 30
кәркунне	/kīrgunne/	'sonbahar'	كيبور قوننا	Kiyür kunna	<i>son bahar</i>	Kiour konna (L)	Кюрконня [Křrkonnë'] 14
кәсре	/kīsre/	'kısırak'	كيسرييا	Kisriya	<i>kısırak</i>	Kisria (L)	Кьсьрә [K's'řë] 27
кәтетәп	/kīdedīp/	'bekle-'	كى يوديياداپ	kiyüdiyedap	<i>beklerim</i>	Kioudiadat (L)	Кюдјдап'ь [Küdédap'] 52
кәсәсе	/kīşşe/	'keçe'	قسي يا	ksiya	<i>keçe</i>	Ksia (L)	Ксә [Ksë] 30
кимә	/kīmī/	'gemi'	كيم	Kim	<i>kayık, gemi¹⁰</i>	Kim (L)	Ким'ь [Kīm'] 33
кулатап	/kuladīp/	'gül-'	قولاداپ	koladap	<i>gülerim</i>	Koladap (L)	Колáдап'ь [Koládap'] 55
кун	/kun/	'gün'	كون	Kün	<i>gün</i>	kon, koun (K)	Кон'ь [Kón'] 13
куратап	/kuradīp/	'gör-'	قوراداپ	koradap	<i>görürüm</i>	Koradap (L)	Корáдап'ь [Korádap'] 56
курак	/kurak/	'karga'	قوراق	korak	<i>karga</i>	koräk (K)	Корáк'ь [Koräk'] 25
куç	/kuş/	'göz'	قوس	kos	<i>göz</i>	Koss (L)	Кос'ь [Kós'] 17
Күл(ә)	/Kül(î)/	'göl'	كوس	kös	<i>göz</i>	kös (K)	Куль [Kul'] 33
			كول	kül	<i>göl</i>	Koul (L)	
күршә	/kürjī/	'komşu'	كيبورؤه	kiyürüje	<i>komşu</i>	Kiouroujé (L)	Кюрюж'ь [Křřjê] 2

Л

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
лайах	/layih/	'iyi'	له خ	leḥ	<i>iyi, güzel</i>	Laikh (L)	Лайх'ь [Lajh'] 35; ла'ьх'ь [laêh'] 65
ларатап	/laradīp/	'otur-'	لاراداپ	laradap	<i>oturmuşum</i>	Laradap (L)	Ларáдап'ь [Larádap'] 57
лаша	/laja/	'at'	لاژ، لاشا	Laj, laşa	<i>at</i>	Laja ~ Iacha (L)	лашá [laşá] 27
леçетәп	/lejedīp/	'götür-'	لى ياز يادەپ	liyazyadep	<i>götürürüm</i>	Liaziadep (L)	Лязáд'ьп'ь [Lêzédap'] 60

М

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
мар	/mar/	'değil'	مار	mar	<i>asla</i>	Mar (L)	Мар'ь [Mär'] 63
май	/miy/	'boyun'	مى يە مى يى	miye miyi	<i>boyun¹¹</i>	Mye (L) myi (K)	м'ий [miy] 11
мәнтәп	/mīndīr/	'şişman'	مىندىر	Mındır	<i>şişman</i>	Myndyr	Мынд'ьп'ь [Mındir'] 36

¹⁰ Çağatay - kime

¹¹ Kazan – moyun; Yenisey- moynu, Kırgız moyun

H

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque- Klap.	Soç.
наркәмәш	/nargimiş/	'zehir'	نامیش	namış	<i>ağu, zehir</i>	Namych (L)	Намышъ [Namiş'] 15
нумай	/numay/	'çok'	نومه	nume	<i>bol, mebzul</i>	Noumai (L)	номай [nomáy] 14; Нумай [Numáy] 63
нумайрах	/numayrah/	'daha çok'	نومه راق	numerak	<i>ziyade, çok</i>	Noumairak (L)	Нумайрахъ [Numayrah'] 63

П

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque- Klap.	Soç.
паратәп	/paradip/	'ver-'	راراداپ	raradap	<i>veririm</i>	Raradap (L)	Паратапъ [Parádap'] 52
патне	/patne/	'yanında, tarafında'	باتنيا	batnya	<i>doğru, müteveccihen</i>	Batnia, batndché (L)	батня [batnè] 68
патша	/patşa/	'hükümdar'	پاتشا	Patça, patşa	<i>padişah</i>	Patça (L)	Патша [Patşa] 16
паттәр	/pattir/	'kahraman'	پاتير	Patır	<i>kuvvetli, bahadır, seçi¹²</i>	Pattır	Паттәръ [Pattir'] 35
пәлан	/pilan/	'geyik'	بولان	bulan	<i>geyik¹³</i>	boulân (K)	буланъ (ныннъ) [bulân'] 26
пәр	/pır/	'dolu'	پور	pur	<i>katlaşmış kar tanesi, dolu</i>	Pour (L)	Пұръ [Púr'] 14
			پور	pur	<i>dolu [burçak]</i>	pour (K)	
пәрахатәп	/pırahadip/	'bırak-'	پراغاداپ	pıragadap	<i>atarım</i>	Pragadap (L)	Прагатапъ [Pragádap'] 58
пәрча	/pırja/	'pire'	پورزه	pürze	<i>pire</i>	pourzè (K)	Пурзә [Purzè] 24
Пашал	/pıjal/	'tüfek'	چال	çal	<i>tüfek</i>	Tchal (L)	Тшалъ [Tşál'] 31
пәта	/pıda/	'çivi'	پودا، پدا	Puda, p(i)da	<i>çivi</i>	Pda ~ pouda (L)	Пда [Pdà]; пудá [rudá] 31
пәхәр	/pıhır/	'bakır'	پى خیر	pıhır	<i>bakır</i>	pkhır (K)	Пхъръ [Phır']
пөвөр	/pıver/	'karaciğer'	پى او وه	piöve	<i>karaciğer [öpke, öfke]</i>	piowèr (K)	Пөвөр [P'ver'] 19
пәлетәп	/piledip/	'bil-'	پله داپ	pledap	<i>anlarım</i>	Plédap (L)	Плэдәпъ [Plédap'] 55
пәлғт	/pılıt/	'bulut'	پى اولت، پلى اولت	Piult, pliot	<i>bulut</i>	Pioult ~ pliot (L)	пль'отъ [pl'ot'] 13
			پى اوليت	piolit	<i>bulut</i>	piolyt (K)	
пәр(ре)	/pır(re)/	'bir'	په ر، پرييا	Per, priya	<i>bir</i>	Per, pria (L)	Пирь [Pir'] 66; Пёръ [Pér'] пря [prè] 40
пәсеретәп	/pıseretip/	'pişir-'	پسه رى پاده پ	piseriyadep	<i>pişirim</i>	Pseriadep (L)	Псерядәпъ [Pserédap'] 60

¹² Çağatay - batur

¹³ Kazan - bulan

пӗчӗкӗчӗ	/pʧɨkʃi/	‘küçük’	چيکسي چيکسي	Piçiksi	<i>küçük</i>	Ptchiksi	Пчи́кси [Pʧɨksi] 38
пил(л)ӗк	/pil(l)ɨk/	‘beş’	بيکه ك	pikek	<i>beş</i>	Pikek (L)	Пйӗллекӗ [Pʲillekʰ] 40
пин	/pin/	‘bin’	بين	pin	<i>bin</i>	Pin (L)	Пинь [Pinʰ] 41
пит	/pit/	‘yüz’	بيت	pit	<i>yüz, vecih¹⁴</i>	Pit (L)	Пйӗт [pitʰ] 12
			بيت	pit	<i>bet, yüz</i>	pit (K)	
Пит(ӗ)	/pit, pidi/	‘çok’	بيت، پينه	Pit, pite	<i>pek, çok</i>	Pit ~ Pité (L)	Пйӗт [pitʰ] 63; Пйӗтӗ [pitè] 63
пулакан	/pulagan/	‘ihtimal’	پولاغان	polagan	<i>belki, ihtimaldir ki</i>	Polagan (L)	Полаганӗ [Polaɣanʰ] 63
пулӑ	/puli/	‘balık’	پوله	pole	<i>balık</i>	póle (K)	Póle 396 [M], Пóла [Póla] 33
пурманӑн	/purmanin/	‘var’	پورمانين	Pormanin	<i>malığım, benim var</i>	Pormanyn (L)	Пóрманӑнӗ [Pórmaninʰ] 62
пуç	/puʃ/	‘baş’	پوس	pos	<i>baş</i>	pos (K)	Пóсь [Pósʰ] 17
пуçлатӑп	/puʃladıp/	‘başla-’	پوسلاداپ	posladap	<i>başlarım</i>	Posladap (L)	Послӑдапӗ [Posládapʰ] 53
путене	/pudene/	‘bildircin’	پوده ن	poden	<i>bildircin¹⁵</i>	podén (K)	Подӗнӗ [Podènʰ] 25
пуятӑп	/pujadıp/	‘zenginleş-’	پوني ياناداپ	poiyanadap	<i>kazanırım</i>	Poianadap (L)	Поянӑдапӗ [Poénádapʰ]
пуян	/puyan/	‘zengin’	پوني يان	buiyan	<i>zengin, bay</i>	Bouian	Буяӑн [Buènʰ] 37
пӗрне	/pürne/	‘parmak’	پورنه	purne	<i>parmak</i>	pourne (K)	Пюряӑ [Pürnè] 18
пӗрт	/pürt/	‘ev, bina’	پي يورت	piyürt	<i>yemek pişirilen yer</i>	Piort (L)	Пьӗртӗ [Pʰortʰ] 27
пӗйти	/piyti/	‘bit’	پي ده	pide	<i>bit, kehle</i>	pyde (K)	Пйӗде [Pide] 24
пыл	/pɨl/	‘bal’	پيل	pɨl	<i>bal</i>	Pɨl (L)	Пйӗлӗ [Pɨlʰ] 26
			پيل	pɨl	<i>bal</i>	pɨl (K)	
пыратӑп	/piradıp/	‘git-’	پي راداپ	piradap	<i>giderim</i>	Pyradap (L)	Пйӗрадапӗ [Pɨradapʰ] 56
пыçӑк	/pɨsik/	‘büyük’	ايڭ	ızık	<i>büyük</i>	Yzyk	Пйӗзыкӗ [Pɨzikʰ] 35

C

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
сайран	/sayran/	‘seyrek hâlde’	سه ران	seran	<i>kolayca, suhuletle</i>	Sairan (L)	Сайраӑнӗ [Sayránʰ] 65

¹⁴ Garp- bet

¹⁵ Bütene - büdne

Сакәрвун(нә)/ <i>sagırvun(ni)</i> /'seksen'	ساقارو وننا	sakarvonna	<i>seksen</i>	Sakar vonna (L)	Сакәр'Б-вонна [Sákar'-vónna] 80 'seksen (80)' 41		
саккәр	<i>/sakkır/</i>	'sekiz'	ساقاری	sakari	<i>sekiz</i>	Sakari (L)	Сакәр'Б [Sákar'] 40
сахал	<i>/sahal/</i>	'az'	ساغال	sagal	<i>az</i>	Sagal (L)	Сагал'Б [Sagál'] 63
сахалән	<i>/sahalin/</i>	'az hâlde'	ساغالين	sagalin	<i>az az, cüzi</i>	Sagalin (L)	Сагал'н'Б [Sagalin'] 63
сәватәп	<i>/sivadip/</i>	'sağ-'	سواداپ	sivadap	<i>çekerim</i>	Svadap (L)	Сә'вадәп'Б [S'ádap'] 56
сәмса	<i>/simza/</i>	'burun'	سى اومزا، سومزا سومزا	siumza, sumza sumza	<i>burun</i> <i>burun</i> ¹⁶	Sioumza ~ Soumza (L) souvza (K)	Сь'омзә [S'omzà] 18, сумзә [sumzà] 18
сәнә	<i>/sinī/</i>	'mızrak'	سونو	sunu	<i>mızrak</i>	Sounou (L)	Сунү [Sunù] 31
сәхман	<i>/sihman/</i>	'kaftan'	سوقمان	sukman	<i>libas, giysi</i>	Soukman (L)	Сукман'Б [Sukmàn'] 30
сивә	<i>/sivī/</i>	'soğuk'	سيوه	sive	<i>soğuk</i>	Sivé (L)	Сив'Б [sivā] 13
сәт	<i>/sīt/</i>	'süt'	سى يوت سود	siyot sud	<i>süt</i> <i>süt</i>	Siot (L) sud (K)	Сют'Б [Sıṭ'] 23
сүеç(ә)	<i>/suyeş(i)/</i>	'yalancı'	سو ئى ياچە	soiyaçe	<i>aldatıcı</i>	Soicaé (L)	Со'ясә'Б [Soé'sä] 16
сурәх	<i>/surih/</i>	'koyun'	سوراخ سوروخ	soraḥ soroḥ	<i>kuzu</i> <i>kuzu</i>	Sorakh (L) sórokh (K)	Сорәх'Б [Sórah'] 26
сут	<i>/sut/</i>	'satis'	سوت	sot	<i>iftıra</i>	Sot (L)	Сот'Б [Sót'] 15
сутатәп	<i>/sudadip/</i>	'sat-'	سوداداپ	sodadap	<i>satarım</i>	Sodadap (L)	Сод'адап'Б [Sodádap'] 53
сухал	<i>/suhal/</i>	'sakal'	ساغال	sagal	<i>sakal</i>	sogál (K)	С[о]гал'Б [Sogál'] 18
суя	<i>suya</i>	'yalan'	سو ئى يا	soiya	<i>yalan</i>	Soia (L)	Со'я [Soè] 14
сывә	<i>/sivī/</i>	'sağ'	سى ئى	siyu	<i>sağ, esen</i>	Syv	Сыв'Б [Siv'] 37
сывлатәп	<i>/sivladip/</i>	'	سى أولاداپ	siyavladap	<i>görürüm</i>	Siuvladap (L)	Ывсл'адап'Б [Ivsládap'] 56
сывсәр	<i>/sivzir/</i>	'sağlıksız'	سيوزير	Sivzir	<i>mariz</i>	Syvzyr	Сыв'зыр'Б [Sivzir'] 37
сысна	<i>/sisna/</i>	'domuz'	سيسنا	sisna	<i>domuz</i>	sysna (K)	Сыснә [Sisnà] 26

Ç

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
çамка	<i>/şamga/</i>	'alın'	سى يامغا سى يه مغا	siyamga Siyemga	<i>alın</i> <i>alın</i> ¹⁷	Siamga (L) siemgu (K)	Сямгә [Sêmyà] 17
çамрәк	<i>/šamrik/</i>	'genç'	سى يامريك	Siyamrik	<i>genç</i>	Siamrik	С'ямрык'Б [Sêmrık'] 37

¹⁶ Lezgi - humug

¹⁷ Çeremis – semga, sanga

çан-çурăм	/ʃan-ʃurım/	'vücut'	سى يان	siyan	<i>gövde, beden</i>	Sian (L)	Сянъ [Sênˈ] 19
çанталăк	/ʃandalık/	'hava'	سى وندالىق	siondalık	<i>gök</i>	Siondalik (L)	Съ'ондалыкъ [Sˈɔndalikˈ] 13
			سيان دالىق	siyandalık	<i>dünya, asır</i>	Siandalik (L)	Сяндальыкъ [Sêndalikˈ] 13
çăвар	/ʃıvar/	'ağız'	سو وار، سونار	Suvar, sunar	<i>ağız</i>	suvar, souar (K)	Съ'оваръ [Sˈo varˈ] 18
çăка	/ʃıga/	'ihlamur'	سى يوقا	siyuka	<i>ihlamur</i>	Siouka (L)	Сьюка [S'ɯkà] 23
çăл	/ʃıl/	'kaynak'	سى ئول	siul	<i>menba, bulak, pınar</i>	siul (K)	Съ'олъ [Sˈolˈ] 31
çăлтăр	/ʃıldır/	'yıldız'	سى يودار	Siyodar	<i>yıldız</i>	Siodar (L)	Съ'одаръ [Sˈɔdarˈ] 13
			سى اودار	siodar	<i>yıldız</i>	siôdar (K)	
çăмартă	/ʃımarta/	'yumurta'	سى ماردى	sımarđı	<i>yanak</i>	Smardy (L)	Симардă [simardà] 25
			سى مارда	sımarda	<i>yumurta</i>	simardà (K)	
çăлен	/ʃilen/	'yılan'	سى يوللە ن	siyollen	<i>yılan</i>	siollèn (K)	Сюллєнь [Sɯllènˈ] 24
çăр	/ʃır/	'gece'	سى يور	siyor	<i>gece</i>	sior (K)	Sfür, Sfor 382 [M]
Çăр	/ʃır/	'yer'	سە	se	<i>yer</i>	Ser (L)	СѢрь [Sêrˈ] 20
			سە ر	Ser	<i>yer</i>	sêr (K)	
çăр	/ʃır/	'yüz'	سى يور	siyur	<i>yüz, sad</i>	Siour (L)	Сіоръ [Sîurˈ] 41
çăрле	/ʃırle/	'geceleyin'	سى يورلا	siyurla	<i>gece</i>	Siourla (L)	Сюрлă [Sɯrlê] // 13
çăтăк	/ʃıđık/	'yırtık, perişan'	سیدەك، سیديك	Sidek, sidik	<i>fena, kötü</i>	Sidek ~ sidik	Сідекъ [Sıdekˈ] 35; сідикъ [sıdikˈ] 35
Çивăч	/ʃivıç/	'keskin'	كیوچه	kivçe	<i>cesur, şeci</i>	Kivtché	Сівче [Sivçe] 38
çил	/ʃıl/	'yel'	سیل	sil	<i>vel, rüzgar</i>	Sil (L)	Сіль [Sılˈ] 14
			سیل	Sil	<i>vel, külek</i>	sıl (K)	
çинче	/ʃinçe/	'üzerinde'	سین چا	sinça	<i>üzerinde</i>	Sintcha (L)	Синчă [Sinçà] 68
çирĕм	/ʃirim/	'yirmi'	سیریم	sirim	<i>yirmi</i>	Sirim (L)	Сіримъ [Sirimˈ] 41
çиçĕм	/ʃiçim/	'şimşek'	سيزيم	sizim	<i>şimşek</i>	Sizim (L)	Сизимъ [Sizimˈ] 13
çитеретĕп	/ʃideredip/	'yedir-'	سى دييار بياده پ	sidiyariyadep	<i>beslerim</i>	Sidiariadep (L)	Сидярĕтĕпъ [Sîdêré dâpˈ] 61
çитмĕл	/ʃitmil/	'yetmiş'	سیتمه ل	sitmel	<i>yetmiş</i>	Sitmel (L)	Ситмелъ [Sitmelˈ] 41

çиччë	/ʃiççi/	'yedi'	سیتچە	siççe	<i>yedi</i> ¹⁸	Sittché (L)	Сичче [Sícçe] 40
çук	/ʃuk/	'yok, hayır'	سى يوق	siyuk	<i>hayır, yok</i>	Siok (L)	Сь'окъ [S'ok'] 63
çул	/ʃul/	'yol'	تى يول	Tiyol	<i>vol</i>	Tiol (L)	Сь'олъ [S'ól'] 20
			سى يول	Siyol	<i>vol, tarik</i>	siöl (K)	
çул	/ʃul/	'yıl'	سى يول	siyol	<i>sene</i>	Siol (L)	Сь'олъ [S'ól'] 20
çулла	/ʃulla/	'yazın'	سى يولا	siyula	<i>yaz</i>	Sioula (L)	Сюлә [Süla] // 14
çумăр	/ʃumır/	'yağmur'	سى يوما	siyoma	<i>yağmur</i>	Siomar (L)	Сь'омăръ [S'o
			سومور	summor	<i>yağmur</i>	summor (K)	mâr'] 14
çуна	/ʃuna/	'kızak'	سى يوناخ	siyonaḥ	<i>kızak</i>	Sionakh (L)	Сь'онăхъ [S'onăx'] 32
çунат	/ʃunat/	'kanat'	سى يونат	siyonat	<i>kanat</i>	sionat (K)	сь'онăтъ [s'onăt'] 25
çурăм	/ʃurım/	'sırt'	سى اورام	siuram	<i>sırt, arka</i>	siouran (K)	Сь'орамъ [S'óram'] 19
çурт	/ʃurt/	'bina'	سى يورت	siyort	<i>yurt, mesken</i>	Siort(L)	Сь'ортъ [S'ort']
			سى يورت	siyort	<i>yurt, mesken</i>	siort (K)	27
çуркунне	/ʃurgunne/	'ilkbahar'	سى يور قونيا	Siyor konya	<i>ilk bahar</i>	Sior konnia (L)	Сь'оркуннă [S'o rkonnë] 14
çут	/ʃut/	'ışık'	سى يوت	siyot	<i>ziya, yalın</i>	Siot (L)	Сіотъ [Süt'] 13
çўлерех	/ʃūlereh/	'daha yukarıda'	سى يون له رى ياخ	Siyunleriyah	<i>üstünde</i>	Sionleriakh (L)	Сюл'ёрăхъ [Süla'g'eh'] 68
çүрегән	/ʃüredip/	'yürü-'	سى يوريياده پ	siyuriyadep	<i>yürürüm, gezinirim</i>	Siouriadep (L)	Сюрăд'ăпъ [Sü're'däp'] 60
çўç	/ʃüş/	'saç'	سى اوس	sios	<i>saç</i>	Siouss (L)	Сіóсь [Sús'] 17
			سوس	sus	<i>saç</i>	sus (K)	
çывăх	/ʃivıh/	'yakın'	سنيويخ	sivıh,	<i>yanında</i>	Sivykh [L]	Сівыхъ [Sívih'] 68
çывăхра	/ʃivıhra/	'yakında'	سنيويخرا	sivıhra	<i>yakında, yanında</i>	Sivykhra (L)	Сивыхрă
			سنيويراخ	sivıraḥ	<i>yanında</i>	sivyrahk (L)	[Sivıhrâ] 64
çын	/ʃın/	'insan'	سین	sin	<i>adam</i>	Sin (L)	Сінъ [Sín'] 15
çырма	/ʃırma/	'ırmak (yatağı)'	سیرما	sırma	<i>dere</i>	Sirma (L)	Сирмă [Sirmâ] 20
			سیرما	sırma	<i>nehir</i> ¹⁹	sırma (K)	

¹⁸ Fince - seitsemän

¹⁹ Votyak - şur

T

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
гавралла	/tavralla/	‘dolayında’	تاويرلا	Tavırla	<i>etrafında</i>	Tavrla (L)	Гаврлă [Tavrlâ] 68
така	/taga/	‘koç’	تاغا	taga	<i>koyun</i>	Taga (L)	Tagâ [Tayâ] 26
			تاغا	taga	<i>koç²⁰</i>	taga (K)	
гăвар	/tivar/	‘tuz’	تیوار	tıvar	<i>tuz</i>	Tvar (L)	Тварь [Tvar’] 23
гăват(т)ă	/tivat(t)ï/	‘dört’	سیواتتا	sivatta	<i>dört</i>	Svatta (L)	Гвátте [Tvátte] 66; Гвátта [Tvátta] 40
гăм	/tım/	‘don’	توم	tom	<i>don, buz</i>	Toum (L)	Гұмь [túm’] 13
гăм	/tım/	‘kil’	توم	tom	<i>kil</i> [<i>toprak</i>]	Toum (L)	Гұмь [Túm’] 20
гăратăп	/tïradip/	‘dur-’	توراداپ	turadap	<i>ayakta</i> <i>dürmüşüm</i>	Touradap (L)	Турáдапъ [Turádap’] 52
гăхăрвун(н)ă	/tïhîrvun(n)ï/	‘doksan’	توخورو وننا	tuħurvonna	<i>doksan</i>	Toukhourvonna (L)	
гăххăр	/tïhhîr/	‘dokuz’	توخوری	tuħuri	<i>dokuz</i>	Toukhuori (L)	Түхурь [Tühur’] 40
гелей	/teley/	‘talih’	ته ته ی	Tetey	<i>saadet,</i> <i>ikbal</i>	Telei (L)	Гелëй [Telëy] 15
гелей мар	/teley mar/	‘talihsizlik’	ته له ی مار	teleymar	<i>musibet,</i> <i>bela</i>	Teleimar (L)	Гелëймáръ [Telëymâr’] 15
гимёр	/timîr/	‘demir’	تیمه ر تیمه ر	timer	<i>demir</i>	Timer (L)	Тімьрь [Tímâr’] 20
				timer	<i>demir</i>	timêr (K)	
тимёрçе	/timîrçï/	‘demirci’	تیمیرزه	timirze	<i>demirci</i>	Timirze (L)	Тимирзë [Timirzë] 17
гинёс	/tinîs/	‘deniz’	تى نيز	tiniz	<i>deniz</i>	tinis (K)	Tinnis 384 [M]
гир	/tir/	‘deri’	تير	tir	<i>deri</i>	tir (K)	Тирь [Tír’] 19
ту	/tu/	‘dağ’	تون تون	ton Ton	<i>dağ, cebel</i> <i>dağ</i>	Ton (L) tou (K)	Тұ [tù] 20
тула	/tula/	‘dışarıya’	تولا	tola	<i>buradan</i> <i>dışarıda</i>	Tolla (L)	Толă [Tolâ] 64
тулта	/tulda/	‘dışarıda’	تولغا	tulga	<i>dışarıda</i>	Tolga (L)	Толгă [Tolyâ] 64
турă	/turi/	‘tanrı’	تور، تورا	Tor, tora	<i>allah²¹</i>	Tor ~ tora (L)	Тóра [Tóra]; тóръ [tór’] 13
турăх	/turih/	‘ekşimik’	توراخ	torah	<i>yoğurt</i>	Torakh (L)	Тóрахъ [Tórah’] 23
тус	/tus/	‘dost’	توس، دوس	Tos, dos	<i>dost</i>	Toss, doss (L)	Тосъ [Tos’] 16; досъ [dos’] 16
тусан	/tuzan/	‘toz’	توزان	tozan	<i>firtına</i>	tozân (K)	Тозánъ [Tozân’] 20
туга	/tuda/	‘dudak’	توتا	tota	<i>dudak</i>	totâ (K)	Totâ 388 [M]
тымар	/tumar/	‘damar’	تى مار	tumar	<i>damar</i>	timâr (K)	Тымáръ [Timâr’] 24
тытатăп	/tutadip/	‘tut-’	تى داداپ	tıdadap	<i>emir</i> <i>ederim</i>	Tydadap (L)	Тыдáдапъ [Tıdádap’] 53

²⁰ Kazan - taka

²¹ İskandinavya dilinden

Y

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
үй	/uy/	'kır'	خير اوىي	hır oy	ova	Khır ~ ou	Хйр [Hır'] 20
уйăх	/uyih/	'ay'	اويخ اويخ	oyih oyih	ay ay	Oikh (L) oikh (K)	ОйхЪ [oyh'] 13
улма	/ulma/	'elma'	اولما	olmah	elma	olmah (K)	Olmah 398 [M]
улпут	/ulbut/	'efendi'	الپوت، اولپوت	albut, olbut	efendi ²²	Ulpıt (L)	олбұтЪ [olbüt'] 16
улталатăп	/uldaladıp/	'aldat-'	اولدالاداپ	oldaladap	yalan söylerim	Oldaladap (L)	ОлдаладăпЪ [Oldaladap'] 59
улт(тă)	/ult(tı/	'altı'	اولتا	olta	altı	Olta (L)	Олта [Ołta] 40
умёңче	/umınçe/	'önünde'	اومين دا، اومين چە	Omında, omınçe	evvel, evvelce	O-mynda, o- myndtché (L)	ó-МындчЪ [ó- Mındçá] 68
упăшка	/ubiška/	'koca, eş'	اوپوشقا	opuska	koca, zevce ²³	Opchka (L)	Опшкă [Opšká] 15
ура	/ura/	'ayak'	اورا	ora	ayak	ora (K)	Орă [Orà] 19
урлă	/urli/	'aracılığıyla, ile'	اورلە	Orla	ötede	Orla [L]	Орла [Orla] 68
узал	/uzal/	'kötü'	اوزال	uzal	fena ²⁴	Ouzal (L)	УзăлЪ [Uzál'] 65
ут	/ut/	'at'	اوت	ut	at	out (K)	Ut 394 [M]
утă	/udi/	'ot'	اودا	uda	ot, nebat	ouda (K)	Uda 394 [M]
утмăл	/utmil/	'atmış'	اوتسال	otsaal	almış	Otsaal (L)	ОтмăлЪ [Ötmal'] 41

Y̋

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
ўпке	/ўpke/	'akciğer'	ئاوپقا	Eupka	akciğer [öpke, öfke]	ëoupka (K)	Эупкă [Eupkê] 19
ўсетёп	/üzedıp/	'büyü-'	ئى يوزياده پ	iyüzyadep	büyürüm	Iuoziadep (L)	ЙузýдЪпЪ [Iuzé'dáp '] 61

X

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
халăх	/halih/	'halk'	خالخ	halih	halk, nas, el	Khalykh	ХалыхЪ [Hálh'] 16
халё	/halı/	'şimdi'	خاله	hale	şimdi	Khalé (L)	ХалЪ [Halê] 64
хапха	/hapha/	'bahçe kapısı'	قاپخا	kapħa	kapı ²⁵	kapkha (K)	Хапхă [Haphà] 27
хăватăп	/hıvadıp/	'kov-'	خواداپ	hıvadap	avlarım, kovalarım	Khvadap (L)	ХывăдăпЪ [Hıvadap'] 54
хăйăр	/hiyir/	'kum'	خير حى ير	hır hiyır	kum, reml kum	Khyir khyer (K)	ХыйрЪ [Xıır'] 20
хăйма	/hiyima/	'kaymak'	خى نى ما	hiyima	kaymak	Khyima	Хыймă [Hıymà] 23
хăлха	/hılha/	'kulak'	خولقا خولغا	hulka hulga	kulak kulak	Khoulga khoulga (K)	Хулгă [Hulgà] 18

²² Kazan - Alpagut

²³ Çağatay – Abuşka

²⁴ Kazan - usal

²⁵ Diğer lehçelerde - kapka

хәмпә	/hĩmbĩ/	'mesane'	خوملا	hũmla	<i>kovuk</i> [<i>meŋse</i>]	khoumba (K)	Хумбә [Humbà] 19
хәнкәлә	/hĩnkĩla/	'tahta kurusu'	خين تيّلا	hĩntila	<i>tahta biti</i>	khynila (K)	Хынтлә [Hĩntlà] 24
хәратәп	/hĩradĩp/	'kork-'	خور اداپ	horadap	<i>korkarım</i>	Khoradap (L)	Хорáдапъ [Horádap'] 57
хәвел	/hĩvel/	'güneş'	خيوله ل خي وه ل	hivel hivel	<i>güneş</i> <i>güneş</i>	Khvel khwèl (K)	Хвѣль [Hvél'] 13
хәл	/hĩl/	'kış'	خيل	hĩl	<i>kış</i>	Khil	Хиль [Hĩl'] 14
хәнетәп	/hĩnedĩp/	'döv-'	قنى ياده پ	kiniyadep	<i>döverim</i>	Kniadep (L)	Ххнѣдѣпъ [Hhně dāp'] 59
Хәпәр	/hĩbir/		خى يون بى يور	hiyunbiur	<i>şen, şatır</i>	Khionbiour	Хюбиоръ [Hũbũr'] 37
хәр	/hĩr/	'kız'	خه ر	her, hir	<i>kız</i>	Kher, khir	хирь [hĩr'] 15
хәрәх	/hĩrih/	'kırk'	خه ريخ	herih	<i>kırk</i>	Khérikh	Хѣрихъ [Hérih'] 41
хәс	/hĩş/	'kılıç'	خه س	hes	<i>kılıç</i>	Khess	Хѣсь [Hēs'] 31
хир	/hĩr/	'kır'	خير اوئى غير	hir oy gir	<i>ova</i> <i>kir, çöl, sahra</i>	Khır ~ ou ghir (K)	Хирь [Hĩr'] 20
хирәс	/hĩriş/	'karşı'	خيرييس	hiris	<i>karşı, mukabil</i>	Khiriss [L]	Хири́сь [Hiriś'] 68
хитре	/hitre/	'güzel'	خه ر ته	herte	<i>güzellik</i>	Kherté	
хул	/hul/	'kol'	خول	hol	<i>kol</i>	khol (K)	Chol 390 [M]
хуллентерех	/hullendereh/	'daha yavaş'	خوللن ده رده خ	hullendereh	<i>yavaşça</i>	Khollenderekh (L)	Холлендерехъ [Hollenderekh'] 63
хулпуşси	/hulpuşşi/	'omuz'	خول پوسى	hol posi	[<i>kol başı</i>], <i>omuz</i>	khol-possı (K)	Холпосй [Holposi] 18
хур	/hur/	'kaz'	خور خور	hor hor	<i>ördek</i> <i>kaz</i>	Khor khòr (K)	Хоръ [Hòr'] 25
хура	/hura/	'kara'	خورا	Hora	<i>siyah</i>	Khora	Хорá [Horà] 37
хураланатәп	/huralanaĩp/	'karala-'	خورالاناداپ	horalanadap	<i>kararırım</i>	Khoralanadap (L)	Хораланáдапъ [Huralandap'] 55
хурах	/hurah/	'eşkiya'	خوراخ	horah	<i>haydut, harami</i>	Khorakh	Хорáхъ [Horáh'] 16
хурән	/hurin/	'kayın'	خورن	horin	<i>karaağaç</i>	Khorn	Хорнъ [Horn'] 23
хурт	/hurt/	'böcek'	خورت	hort	<i>kurt</i>	khórt (K)	Хóртъ [Hórt'] 20
хурчка	/hurçka/	'atmaca'	خورچقا	horçka	<i>akbaba</i>	khortchka (K)	Хорчкá [Horçká] 25
хушшинче	/huşşince/	'arasında'	خوش نيا، قوشين چيا	hoşnya, koşinçya	<i>ortasında</i>	Khochnia (L)	Хушшинча [Húşinça] 63, хошы ндчә [hoşındçè] 67
хўре	/hüre/	'kuyruk'	خورى	huri	<i>kuyruk</i>	khouri (K)	Хюръ [Hürè] 27
хырым	/hirim/	'karın'	خى ريم	hirim	<i>karın</i>	khyrum (K)	Хырымъ [Hirim']

Ч

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
час	/ças/	'çabuk'	چاس	ças	<i>çabuk, tez</i>	Tschass (L)	Часъ 65
чәмлатән	/çimladıp/	'çiğne-'	چی یوملاداپ	çiyumladap	<i>çiğnerim, yerim</i>	Tchioumladap (L)	Чюмладапъ [Çımladap'] 54
чән	/çin/	'gerçek'	چين	çin ²⁶	<i>doğru</i>	Tschin (L)	Чйнъ [Çin'] 63
чәх(ә)	/çih(t)/	'tavuk'	چيكي	çigi	<i>tavuk</i>	Tchigui (L)	Чигы [Çigi] 25
чәлхе	/çilhe/	'dil'	چيلگي چيلگه	çilgi çilge	<i>dil</i> <i>dil</i> ²⁷	Tchilgui ~ tchilguia (L)	чилгя [çilgè] 18
чәре	/çire/	'yürek'	چه ره	çere	<i>yürek</i>	tcherè (K)	Чрә [Çrè] 19
чәрә	/çiri/	'diri'	جه ره	çere	<i>şedid</i>	Tchéré	Черъ [Çerè] 37
чәрә	/çiri/	'diri'	چره، چيري	çre, çiri	<i>sağ, esen</i>	Tchré, tchiri	Чръ [Çrè] 37; чиря [çiri] 37
чәрне	/çime/	'turnak'	چه رني به	çerkiye	<i>turnak</i>	tcherniè (K)	Черня [Çernè] 19
чәчә	/çici/	'meme'	چيچي	çici	<i>meme</i>	Tchitchi (L)	Чичи [Çici] 17
чипер	/çiber/	'güzel'	چييه ر	çiber	<i>çok iyi</i>	Tchiber (L)	Чиберь [Çibèr'] 38
чул	/çul/	'taş'	چول	çol	<i>taş</i> ²⁸	tchol (K)	Чолъ [Çol'] 20
чупатән	/çubadıp/	'koş-'	چوباداپ	çobadap	<i>kaçarım</i>	Tchobadap (L)	Чобáдапъ [Çobádap'] 53
чура	/çura/	'köle'	چورا	çora	<i>esir, tutsak</i>	Tchora, tchoura (L)	Чорá [Çorà] 16
чүрече	/çürece/	'pencere'	چی ره چ	çireç	<i>cam</i>	tchirech (K)	Чюречá [Çürèçà]

Ш

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
шалта	/şalda/	'içeride'	شالغا	şalga	<i>içinde, içeride</i>	Chalga (L)	Шалгá [Şaldá] 64
шанатән	/şanadıp/	'inan-'	شاناداپ	şanadap	<i>zannederim</i>	Chanadap (L)	Шанáдапъ [Şanádap'] 54
шәл	/şil/	'diş'	شيل شيل	şıl şil	<i>diş</i> <i>diş</i> ²⁹	Chil (L) chil (K)	Шйль [Şil'] 18
шәмә	/şimí/	'kemik'	شومو	şumo	<i>kemik</i> ³⁰	choumo (K)	Шумò [Şumò] 18
шыв	/şiv/	'su'	شيو شى يو، شو	şiv Şıyu, şu	<i>su</i> <i>su</i>	Chiv (L) chiou, chuw (K)	Шйвъ [Şiv'] 23
шуратән	/şuradadıp/	'beyazlat-'	شوراداداپ	şoradadap	<i>beyazlanırım</i>	Choradadap (L)	Шорáдапъ [Şorádádap']
шурá	/şuri/	'beyaz'	شورا	şora	<i>beyaz</i>	Chora	Шорá [Şorà] 38
шухәшлатән	/şuhışladıp/	'düşün-'	شوخشلاداپ	şohşladap	<i>düşünürüm</i>	Chokchladap (L)	Шокшлáдапъ [Şokşládap'] 53
шыратән	/şiradıp/	'ara-'	شيراداپ	şiradap	<i>ararım</i>	Chiradap (L)	Сирáдапъ [Sírádap'] 56

²⁶ Çağatay- çın; Garp- çın sabah

²⁷ Fin - çiyeli

²⁸ Moğol, Tunguz çolu, çulu

²⁹ Lezgi – zila, çioval, çuluh

³⁰ sümük, süngек

Ы

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
ывăл	/ivîl/	‘oğul’	ويویل	vıvıl	<i>oğul</i>	Yvyl (L)	ЫвылЪ [Ívîl’] 15
ылтăн	/iltün/	‘altın’	يىلتن، يىلتن	Yiltan, yiltun	<i>altın</i>	Yltin ~ yltan (L)	ЫлтăнЪ [Íltin’] 20; ылтăнЪ [ıldàn’] 20
			يىلتن، يىلتن	Yiltan, yiltun	<i>altın</i>	yltan, yltyn (K)	
ыр	/ır/	‘iyi’	اير	ır	<i>bahtiyar, mesut</i>	Yr	ЫрЪ [Ír’] 35
ыран	/ıran/	‘yarın’	ئى ران	ıran	<i>erden, erkenden</i>	Yran (L)	ЫранЪ [Íran’] (заутра) 64
ытатăп	/ıdadıp/	‘at-’	بى داداپ	yıdadap	<i>tirkeşten ok çıkarırım</i>	Ydadap (L)	ЫтатăпЪ [Ídadap’] 55
ытларăх	/ıtlarah/	‘daha fazla’	يىتيلارخ	yıtlarah	<i>daha iyisi...</i>	Ytlarakh (L)	ЫтларăхЪ [Ítlarah’] 66
ытлах	/ıtlah/	‘çok’	ئىداخ	ıdah	<i>ziyade</i>	Idakh (L)	ЫтлахЪ [Ídah’] 66

Ю

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
юман	/yuman/	‘meşe’	اييوخمان	ıyuhman	<i>meşe</i>	Ioukhman (L)	ЮманЪ [Íomàn’] 36
юн	/yun/	‘kan’	يون	yun	<i>kan</i>	youn (K)	ЮнЪ [Íón’] 19
юр	/yur/	‘kar’	اييور	ıyur	<i>kar</i>	Ior (L)	ЮрЪ [Íór’] 13
			ئى اور	ior	<i>kar</i>	iôr (K)	
юрататăп	/yuradadıp/	‘sev-’	ئى يوراداداپ	ıyoradadap	<i>severim</i>	Ioradadap (L)	ЮрататăпЪ [Íoradádap’] 57
юрлă	/yurlı/	‘sefil’	ئى يورلى	ıyorlı	<i>bedihat, sefil</i>	Iorly	ЮрлăЪ [Íorlı] 38

Я

Çuv.	Trans.	TT	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.	Soç.
янах	/yanah/	‘çene’	اناخ	anaḥ	<i>çene</i>	anàkh (K)	ЯнахЪ [Ënàx’] 18
			ياناخ	yanah	<i>yanak</i>	yanakh (K)	
янтă	/yandı/	‘’	ئى ياندا	ıyanda	<i>çalek, seri</i>	Ianda (K)	Янтă [Ënda] 14; янда [Ënda] 37
ятлаçатăп	/yatladadıp/	‘kız-’	ئى يатладاپ	ıyatladap	<i>küfür ederim</i>	Iatladap (L)	ЯтлаçатăпЪ [Ëtládap’] 58

Yansıma Kelimeler

H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Levesque-Klap.
أباز	abaz	ah	Abaz (L)
أباباز	ababaz	oh, eyvah, vah, yazık	Ababaz (L)
	Aye, vaye	ah vah, vah vah	Aai, vaai (L)
أبائه	abaye	ya rab, Allahım	Abaai (L)
آخ	ah	ah	Akh (L)
وای	vay	vay	Vai, vai, vai (L)
و، و، دا	Va, va, da	meserret ifade eder	Vai va, va (L)
أباز	abaz	ah	Abaz (L)

Ekler

Ek	H. Kâzım	TL -Trans.	TT Karşılığı	Soç.
Bulunma durumu eki	دا	da	<i>mef'ûlü fih edatı, nezdinde, indinde</i>	Da
Bulunma durumu eki	ری یا	Riya	<i>içinde</i>	Ria
T. 3. K. iyelik+Bulunma durumu eki	بین چا	Yınça	<i>içinde</i>	Jindtcha
Çıkma durumu eki	دان، دبیان	Dan, diyan	<i>mef'ûlü anı edatı, -dan</i>	Dan, rian
Sınırlama eki	سیدشهن	şidşen	<i>mef'ûlü maa edatı, ile, le</i>	Sidchen
Yokluk eki	زیر	zır	-sız	Zyr, zr
Üleştirme Eki	شار	Şar	<i>ona göre, nazaran</i>	Char
Yönelme-Belirtme eki	نا	na	<i>ona göre, nazaran</i>	na

Sonuç

Hüseyin Kâzım Kadri tarafından yazılan Türk Lügati adlı sözlük Türkiye’de ciddi manada Çuvaşça ile ilgili bilgiler veren ilk eserdir. Çuvaşçanın Türk dil ailesi içindeki özel konumu nedeniyle kısmen uzakta kaldığı ilk dönem çalışmaları çerçevesinde bakıldığında bu büyük bir adım olarak nitelendirilmelidir.

H. Kâzım’ın, sözlüğünde Çuvaşçaya dair verdiği bilgiler kendisi tarafından derlenmiş verilere dayanmamaktadır. Bu veriler Levesque ve Klaproth tarafından Çuvaşçanın ilk gramerinden alıntılanmıştır. Ayrıca Klaproth’un G. F. Müller tarafından verilen malzemeyi de kullandığı eklenmelidir. Dolayısıyla H. Kâzım’ın sözlükte verdiği bu malzeme üçüncü el bilgiler durumundadır. Bu bakış açısıyla bu bilgilerin ülkemiz açısından öncü görevi olsa da Çuvaşça araştırmalarının geneli için bir katkısı yoktur.

Yaptığımız karşılaştırmada aşağıda gösterdiğimiz şekillerin gerek modern gerekse orijinal biçimlerini tespit etmek mümkün olmamıştır:

H. Kâzım	Transkripsiyon	TT Karşılığı	Levesque
خیوی زنده	hivizinde	ötede, etrafta	Khvizindé

ايرله ك	İlik, irlek	<i>için, dolayı</i>	Ilik, irlek
ايتچه، نه، نه نه	İtçe, e, nene	<i>altında</i>	Idtché
می نیا	Minya	<i>hain, zalim</i>	Minia (L)
تورلاداپ	turladap	<i>dönerim</i>	Tourladap (L)

H. Kâzım	Transkripsiyon	TT Karşılığı	Klaproth
تولفون	tolkun	<i>dalga, talaz</i>	tolkhyn (K)

Yazarın dayandığı kaynaklar değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken bir husus daha vardır. Yaşam öyküsünden anlaşıldığı kadarıyla H. Kâzım Almancaya vakıf bir kimse olmasına rağmen Heikki Paasonen tarafından hazırlanan dönemine göre oldukça önemli bir sözlükten istifade etmemesi şaşırtıcıdır. Burada Paasonen’in sözlüğündeki transkripsiyon sistemi tercihi kendisini bu sözlüğü kullanmaktan alıkoyduğunu tahmin ediyoruz³¹.

Son söz olarak Türkoloji literatüründe son derece önemli olan Türk Lügati’nde Çuvaşçaya dönük malzemeler, bu alanda çalışan sonraki takipçiler tarafından da müracaat edilmemesinin de tanıklığıyla bilimsel bir değere sahip değildir. Açıkçası bunun bu makale çerçevesinde ortaya çıkmasının ciddi bir emeğe mâl olduğunu itirafa mecburuz. Diğer taraftan söz konusu çabanın en azından bir deneme olarak Türkoloji tarihi açısından tarihî bir vaka olarak ya da en azından Türkiye’de Çuvaşça üzerine yapılan kaynakça derlemelerinde bir künye olarak da olsa kaydedilmesi gerektiğini belirtmeliyiz.

Kaynakça

- Albayrak, N. (1998). Hüseyin Kâzım Kadri. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Bayram, B. (2018). Zarif Beşiri ve Çuvaş Edebiyatı. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Güzel, S. (2019). Heikki Paasonen ve Çuvaşça Masal Derlemeleri. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Hüseyin Kâzım Kadri. (1927). Türk Lügati: Türk Dillerinin İştikakî ve Edebî Lügatleri (C. 1-4, C. 1). İstanbul: Devlet Matbaası.
- Hüseyin Kazım Kadri. (2018). Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Hatıralarım (3. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaçalın, M. S. (2012). Türk Lügati. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kara, İ. (1988). Bir Eski Zaman Efendisi: Hüseyin Kazım Kadri. Tarih ve Toplum, (49), 9-14.

³¹ H. Paasonen tarafından hazırlanan sözlüğün baskılarının ve transkripsiyon sisteminin değerlendirilmesi için bk. Güzel, 2019, s. 47-51.

Kaya, M. Y. (2018). Hüseyin Kâzım Kadri'nin Türk Lügati'nde Yer Alan Çağdaş Türk Yazı Dillerine Ait Sözler Üzerine," *Türkiye ile Türk Dünyası Arasında Bir Köprü Yavuz Akpınar Armağanı*, Ankara: Bengü Yayınları, 2018, s.413-421.

Öbek, A. İ. (1996). İkinci Âsım'dan Bir Portre: Hüseyin Kâzım Kadri. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (538), 448-455.

Öbek, A. İ. (1999). Büyük Türk Lügati'nde Divan Edebiyatı Unsurları. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Edirne.

Önder, A. R. (1992). Hüseyin Kâzım Kadri ve Türkçe Sözlüğü. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1992/II(487), 54-60.

Şemseddin Sami. (1308). *Kâmûsü'l-A'lâm* (C. 1-VI, C. III). İstanbul: Mihran Matbaası.

Uca, A. (2001). Hüseyin Kâzım Kadri'nin Türk Lehçelerinin Birliği Hakkındaki Düşünceleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (16), 281-285.

Ülkütaşır, M. Ş. (1952). Türk Diline Hizmet Edenler: Hüseyin Kâzım Kadri (1870-1934). *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, I(5), 272-273.

Zarif Beşiri. (1911). *Çuvaşlar*. *Türk Derneği*, 1(7), 175-179.

Yazar yok, (1769) *Soçineniya Prinadlejaşçiye k Grammatike Çuvaşskogo Yazıka*, St. Petersburg

Kısaltmalar:

Çuv. Çuvaşça

(K): Klapproth, M. (1828

(L): Levesque. (1825).

HKK: Hüseyin Kâzım Kadri

Soç.: *Soçineniya Prinadlejaşçiye k Grammatike Çuvaşskogo Yazıka*

TL: Türk Lügati

Transk.: Transkripsiyon

TT: Türkiye Türkçesi

T. 1. K. Teklik 1. Kişi

T. 2. K. Teklik 2. Kişi

T. 3. K. Teklik 3. Kişi

Ç. 1. K. Çokluk 1. Kişi

Ç. 2. K. Çokluk 2. Kişi

Ç. 3. K. Çokluk 3. Kişi

ЧУВАШСКИЕ СОРВА В «ТЮРКСКОМ ЛЮГАТЕ» ХУСЕЙНА КЯЗЫМА КАДРИ

АННОТАЦИЯ

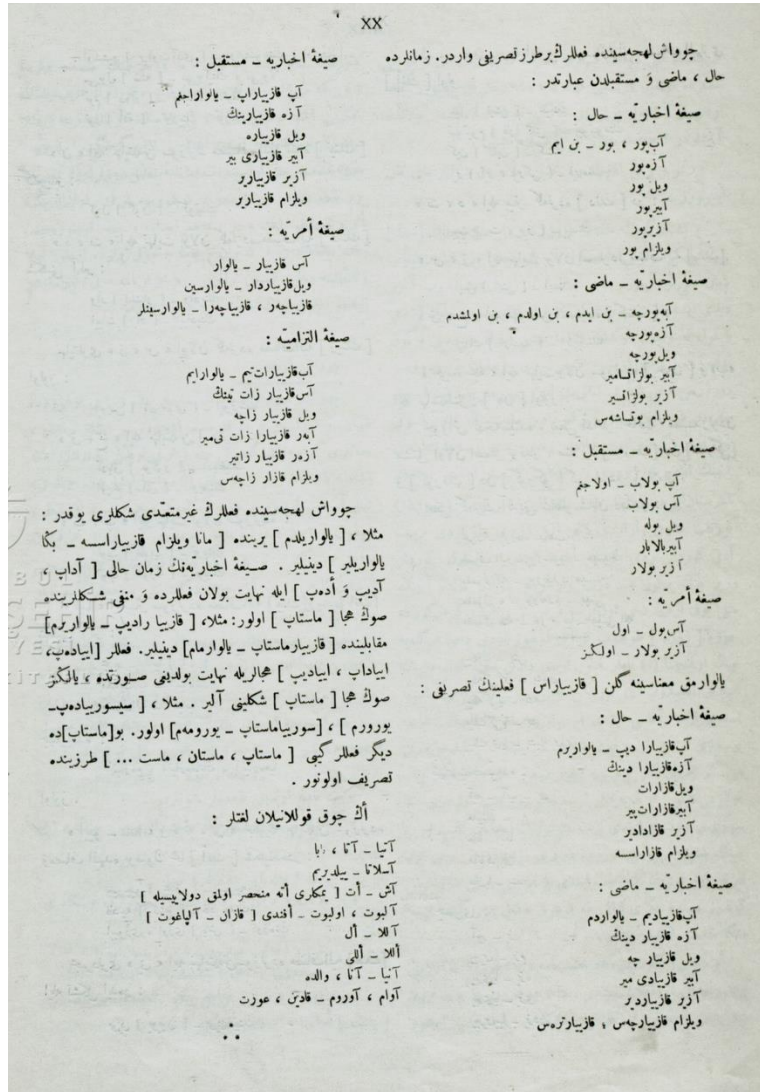
Развитие тюркологии в Турции как научной дисциплины произошло намного позже, чем в России и в странах Западной Европы. В связи с этим первоначальная информация о тюрках, живущих за пределами Турции, в прошлом Османское государство, имеется в ограниченном количестве. Работы, содержащие информацию по данной теме, в основном являются переводами работ иностранных исследователей. Эти работы выполнили свою задачу по предоставлению первоначальной информации о “внешних тюрках” тем, кто интересуется данной темой в Турции.

В мире, и в частности в Турции, поскольку история тюркологии еще не написана, в настоящее время общей оценки таких статей пока нет. Однако при аналитическом наблюдении можно сказать, что информационный процесс в нашей стране значительно отстает от стран, упомянутых выше. На данный момент необходимо особо отметить вклад Волго-уральской интеллигенции в появление первой информации.

В рамках данной проблемы появление относительно более квалифицированных публикаций в нашей стране снова произошло в Республиканский период. В качестве одной из первых работ, которые должны быть упомянуты в работах, направленных на тюркизм за пределами Турции, должна быть работа Хусейна Кязыма Кадри, которая в литературе встречается под названием Большой Тюркский Люгат, но ее первоначальное название Тюркский Люгат. Наиболее важной работой Хусейна Кязыма Кадри в культурном смысле является его словарь, который, по его собственным словам, является продуктом тридцати пяти летней работы. Данная работа не получила должной оценки в нашей стране с точки зрения исторической ценности. Словарь, исходя из названий разделов, является очень важной работой, которая объединила «уйгурский, чагатайский, казанский татарский, азербайджанский и западные тюркские языки с койбалским, якутским, алтайским, чувашским и киргизским диалектами».

Как следует из названий разделов работы, в словарь также был включен чувашский язык. В своем предисловии автор дал краткую информацию о чувашском народе в разделе «Чувашский диалект» и привел примеры различных слов, затронув морфологические и фонетические особенности данного диалекта. Автор использовал арабские буквы для обозначения чувашских форм в приведенных примерах, а также предоставил перевод данных слов на турецкий язык. Слова, приведенные здесь автором, не основаны на его собственных исследованиях. Слова, приведенные в работе, взяты из статей, опубликованных Левеском в 1825 году и Клапротом в 1828 году в журнале Азиатик (Asiatique). С другой стороны, данные в указанных статьях, также были взяты из первой грамматики чувашского языка «Сочинения, принадлежащие к

грамматике чувашского языка». Таким образом, слова, приведенные Хусейном Казимом Кадри, являются вторичными данными. В данной статье изложены особенности чувашского языка, которые были описаны в Тюркском словаре. Слова, содержащиеся здесь, приведены в алфавитном порядке чувашского языка соответственно. Затем эти слова сравнивались с их формами в статьях Клапрота и Левеске, а также в первой грамматике чувашского языка.

Türk Lügati'nin "Çuvaş Lehçesi" bölümünden bir sayfa